

Mezinárodní systémy a režimy

Filip Sommer, Ph.D.
Filip.Sommer@cevro.cz

05 | 11 | 2025

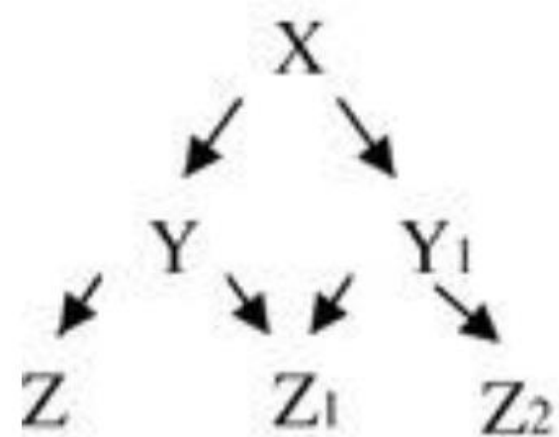

Opakování – co je to anarchické prostředí MV?

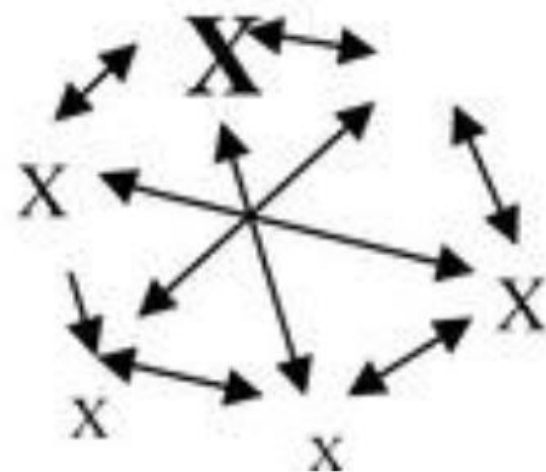
Opakování – co je to anarchické prostředí MV?

- Když v **mezinárodních vztazích** řekneme, že je **mezinárodní prostředí anarchické**, znamená to **ne to, že v něm panuje chaos**, ale že **neexistuje žádná nadřazená autorita** (např. „světová vláda“), která by měla **legitimní monopol na moc a vymáhání pravidel** mezi státy.
- **Anarchie** v tomto kontextu znamená **absence centrálního vládce**.
- Každý **stát je suverénní** – tedy sám rozhoduje o své politice, bezpečnosti a zájmech.
- **Mezinárodní systém je horizontální**, ne hierarchický: všechny státy jsou si formálně rovny (i když reálně mají různé možnosti).
- To vede k tomu, že **bezpečnost a přežití státu závisí hlavně na něm samotném**, ne na žádné vyšší ochraně.
- **Realisté** říkají, že anarchie vede k soupeření a mocenské rovnováze (**self-help system** – systém svépomoci).
- **Liberálové** uznávají anarchii, ale tvrdí, že ji lze zmírnit **institucemi, právem a spoluprací**.
- **Konstruktivisté** dodávají, že anarchie je „to, co z ní státy udělají“ – záleží na tom, **jaké sdílené normy a vztahy mezi sebou státy vytvoří**.

Hierarchy

Anarchy

Klíčová otázka a pojmy

- **Jak lze udržet řád, spolupráci a stabilitu ve světě bez centrální autority?**
- **Mezinárodní systém** - Uspořádání vztahů mezi státy v určitém historickém období.
- **Struktura systému** - Způsob rozložení moci – např. bipolární, multipolární, unipolární.
- **Anarchie** - Absence centrální autority nad státy.
- **Režim** - Soubor norem, pravidel a institucí, které regulují chování aktérů v určité oblasti (např. obchod, klima, jaderné zbraně).
- **Instituce** - Formální či neformální organizace, které tyto režimy ztělesňují (např. OSN, WTO, NATO).

Historická reflexe mezinárodních vztahů:

- Myšlení o mezinárodních vztazích má **dlouhou intelektuální tradici**, sahající od antiky po moderní dobu. Reflexe mezinárodního uspořádání vycházela z **pohledů na moc, etiku, řád a legitimitu války**. Postupem času se vyvíjely **teoretické koncepce**, které ovlivnily vznik **mezinárodních systémů**, jež formovaly vztahy mezi státy.

1. Antické myšlení o mezinárodních vztazích

- **Řecko:**
 - Městské státy (polis) – vztahy byly často **konfliktní** (vátky, dočasné aliance).
 - **Thúkydidés** – *Dějiny peloponéské války* → důraz na **moc, zájem, anarchii** (předchůdce realismu).
- **Řím:**
 - Vznik práva národů (ius gentium) – **raná forma mezinárodního práva**.
 - Vztahy mezi Římem a provinciemi – princip **civilizace vs. barbarství** (zde mě napadá paralela s **orientalismem**)

2. Středověké myšlení

- **Dominance křesťanského univerzalizmu** – Evropa jako *Respublica Christiana* pod duchovním vedením papeže.
- Vztahy mezi **panovníky a církevní mocí**, ale také **rané diplomatické styky** (např. v rámci Svaté říše římské).
- **Tomáš Akvinský** – formulace **teorie spravedlivé války** (viz níže).

3. Novověké myšlení a zrod moderních mezinárodních vztahů

- **Niccolò Machiavelli** (*Vladař*) – zájem a moc nad morálkou, základ politického realismu.
- **Jean Bodin** – koncept **suverenity státu**.
- **Hugo Grotius** – *O právu války a míru* (1625) – základy **mezinárodního práva**: státy jako právní subjekty, válka jen za určitých podmínek.
- **1648 – Vestfálský mír** → vznik **moderního systému suverénních států**, sekularizace vztahů, princip nevměšování.

4. Historické systémy mezinárodních vztahů

Vestfálský systém (1648–1815)	Suverénní státy, rovnováha sil, začátek státní diplomacie.
Vídeňský systém (1815–1914)	Konzervativní mocenský řád (Svatá aliance), snaha o zachování status quo.
Versailleský systém (1919–1939)	Vítězové 1. SV diktují pořádek, pokus o kolektivní bezpečnost (Společnost národů).
Studenoválečný bipolární systém (1945–1989)	USA vs. SSSR, rovnováha strachu, ideologický konflikt.
Post-bipolární řád (po 1991)	Multipolarita, globální výzvy, oslabení pevného řádu, návrat soupeření.

Teorie spravedlivé války (Just War Theory)

- Křesťanská filozofie války, která se snaží **eticky ospravedlnit použití síly** v mezinárodních vztazích. Původ ve spisech **Augustina a Tomáše Akvinského**, aktualizována v moderním právu (např. OSN, Ženevské konvence).
- **Zásady spravedlivé války:**
 1. **Spravedlivá příčina (iusta causa)** – obrana proti agresí, ochrana nevinných.
 2. **Legitimní autorita** – válku může vyhlásit pouze legitimní vláda.
 3. **Správný úmysl** – cílem musí být mír, nikoli pomsta či zisk.
 4. **Poslední možnost** – válka až po vyčerpání mírových prostředků.
 5. **Proporcionalita** – užití síly musí odpovídat cíli.
 6. **Rozlišování (discriminace)** – nutnost chránit civilisty, zákaz bezúčelného ničení.

Typologie mezinárodních systémů (historicky)

Typ systému	Období	Charakteristika	Příklad
Multipolární	17.–19. stol.	Rovnováha moci mezi více státy	Evropa po Vestfálském míru
Bipolární	1945–1991	Dva mocenské bloky	Studená válka: USA × SSSR
Unipolární	1991–cca 2010	Dominance jedné supervelmoci	USA po pádu SSSR
Post-unipolární / multiplexní	Současnost	Více regionálních center moci	USA, Čína, EU, Indie, Rusko

Vestfálský systém mezinárodních vztahů po roce 1648

- Vestfálský systém označuje nový řád mezinárodních vztahů, který vznikl po uzavření Vestfálského míru v roce 1648, jenž ukončil třicetiletou válku v Evropě. Tento systém vytvořil základy moderního státního systému a mezinárodního práva, jak jej známe dnes.

1. Historický kontext a vznik systému

- Vestfálský mír (Mnichov, Münster, Osnabrück, 1648) ukončil třicetiletou válku (1618–1648) a osmdesátiletou válku mezi Španělskem a Nizozemím.
- Války byly náboženské, dynastické i mocenské, zejména mezi katolíky a protestanty v rámci Svaté říše římské.
- Jednání se zúčastnilo přes 100 stran – panovníci, říšská knížata, církevní představitelé, města i mezinárodní mocnosti (Francie, Švédsko, Španělsko aj.).

2. Klíčové principy Vestfálského systému

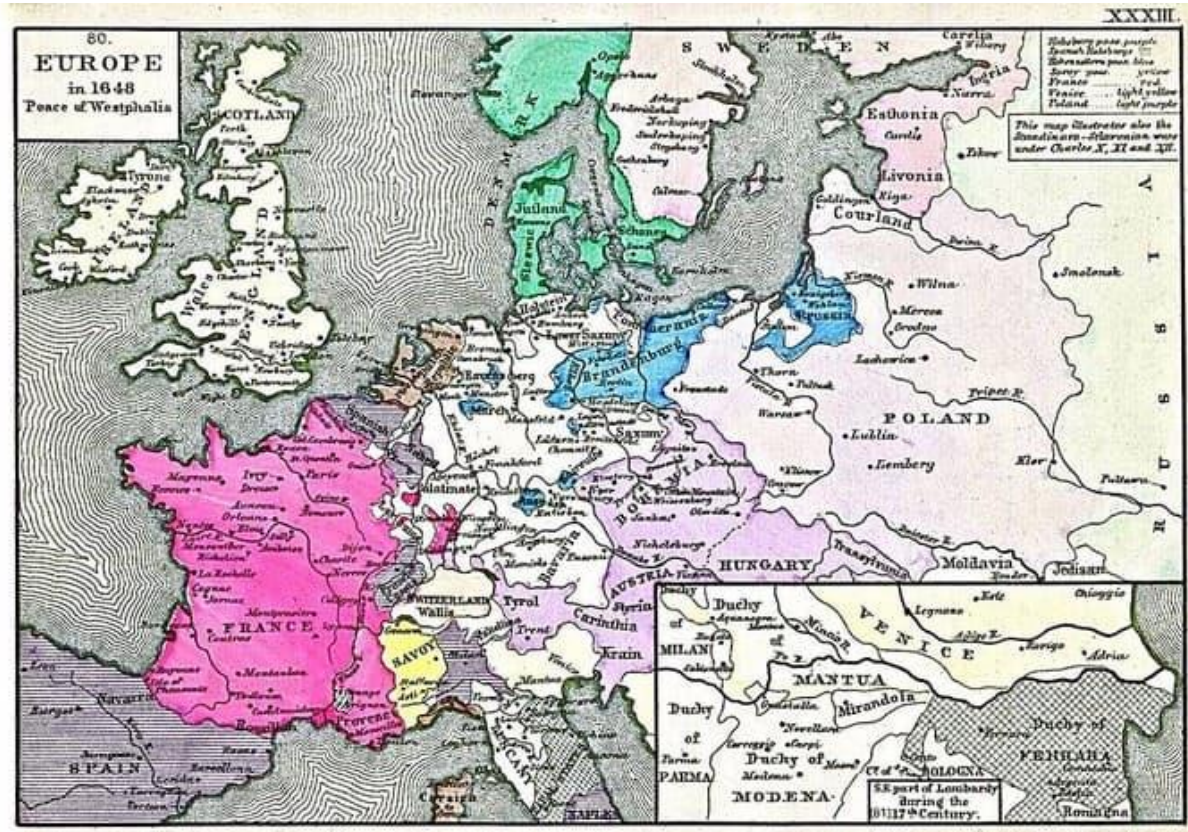
- **Suverenita států:** Každý stát je považován za suverénní jednotku s právem rozhodovat o svých vnitřních záležitostech bez zásahu zvenčí. Zrod moderního pojetí státu.
- **Teritoriální integrita:** Nedotknutelnost státních hranic. Překreslení mapy Evropy – zejména posílení Francie, Švédska a uznání Nizozemska a Švýcarska jako nezávislých.
- **Náboženská tolerance:** Potvrzení a rozšíření zásady „*cuius regio, eius religio*“ z Augsburského míru (1555). Vládce si volí náboženství státu, poddaní mají částečnou svobodu vyznání.
- **Právní rovnost států:** Všichni aktéři mezinárodního systému mají formálně stejná práva, bez ohledu na jejich velikost nebo sílu.

3. Důsledky a význam systému

- Zavedení **multipolárního systému:** Žádná jediná mocnost neměla absolutní hegemonii. Rovnováha sil jako klíčový princip mezinárodní stability.
- **Začátek diplomatické profesionalizace:** Rozvoj stálých diplomatických misí, kodifikace zásad diplomatického styku.
- **Sekularizace mezinárodních vztahů:** Odklon od dominance náboženství ve prospěch sekulárního (mocensko-politického) rozhodování.
- **Systém kolektivní bezpečnosti:** Prvky rané formy mezinárodní spolupráce – závazky k vzájemnému respektování míru a uspořádání.

4. Vestfálský systém v dlouhodobé perspektivě

- Zůstal dominantní až do 20. století, kdy byl postupně zpochybněn (např. vznikem Společnosti národů, OSN).
- Kritici (zejména z postkoloniální perspektivy) upozorňují, že model reflektoval hlavně evropské mocnosti, ne globální realitu.
- Dodnes je však vnímán jako základ mezinárodního systému založeného na státní suverenitě a právní rovnosti.

Osoby klíčové pro vyjednávání a tvorbu systému:

Jméno	Role / Přínos
Kardinál Jules Mazarin (Francie)	Nástupce Richelieua, francouzský státník a diplomat. Zajistil posílení francouzského vlivu a územní zisky (Alsasko).
Axel Oxenstierna (Švédsko)	Kancléř švédské koruny, vedl švédskou delegaci. Prosadil zájmy Švédska v Německu (např. území u Baltského moře).
Ferdinand III. (Habsburk, císař Svaté říše římské)	Císař, který musel akceptovat ztrátu centrální moci nad říšskými knížaty a pokles významu katolické dominance.
Jan de Witt / zástupci Nizozemska	Vedli jednání o mezinárodním uznání nezávislosti Nizozemska na Španělsku.
Delegace říšských knížat	Desítky zástupců jednotlivých knížectví, měst a církevních institucí hájily decentralizované uspořádání říše.

Jméno	Význam
Kardinál Richelieu († 1642)	Francouzský kardinál a státník, který položil základy francouzské politiky proti Habsburkům – Mazarin navázal na jeho politiku.
Gustav II. Adolf († 1632)	Švédský král, který vstoupil do třicetileté války jako obránce protestantismu. Jeho vojenské tažení zajistilo Švédsku silnou vyjednávací pozici.

Shrnutí:

- Zatímco *Vestfálský mír* byl výsledkem **kolektivních vyjednávání**, nejvýznamnějšími figurami byli státníci a diplomaté **Francie (Mazarin)**, **Švédska (Oxenstierna)** a císař **Ferdinand III**. Jejich kompromisy a strategické cíle formovaly zásadní principy nového systému – **suverenitu, rovnováhu moci a sekularizaci mezinárodních vztahů**.

Napoleonské války, Vídeňský kongres a Svatá aliance

- Napoleonské války (1799–1815) představují zlomové období ve vývoji mezinárodních vztahů. V jejich důsledku došlo k přetvoření evropské mocenské rovnováhy, formování moderní diplomacie a vzniku nové formy konzervativního pořádku prostřednictvím **Vídeňského kongresu** a **Svaté aliance**.

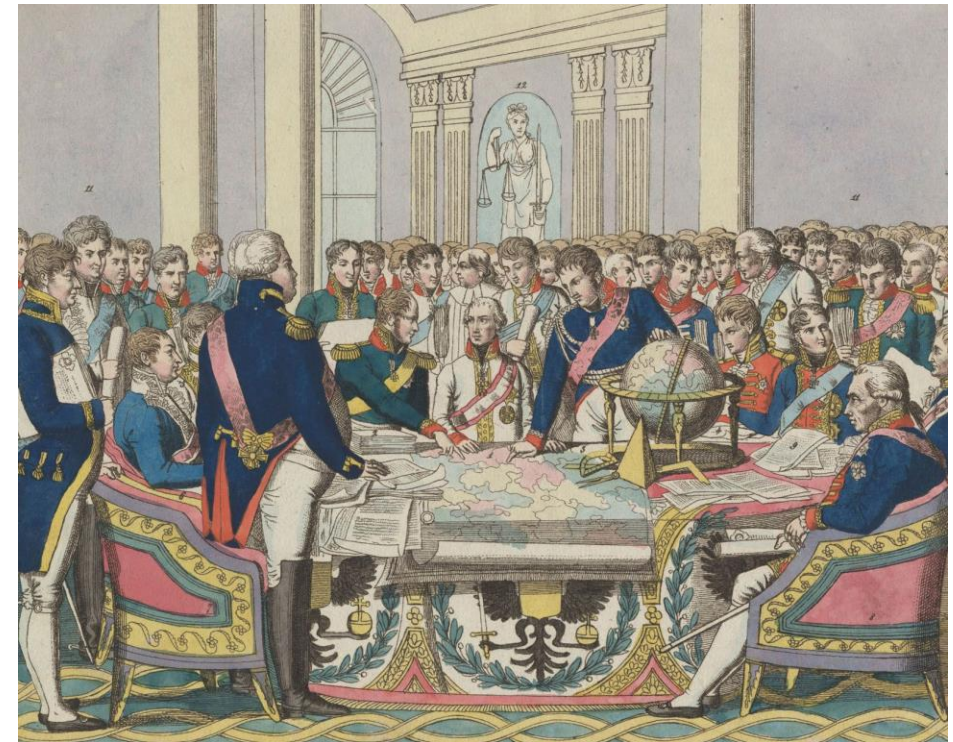
1. Napoleonské války a jejich dopad na mezinárodní systém

- **Napoleon Bonaparte** (1769–1821) usiloval o **hegemonii Francie v Evropě**, rozvrátil tradiční rovnováhu sil a exportoval revoluční principy (právo, rovnost, sekularismus).
- Války se dotkly **většiny evropských mocností** a vedly k rozpadu několika států (např. Svaté říše římské 1806).
- **Mocnosti jako Rusko, Prusko, Rakousko a Velká Británie** vytvořily protifrancouzské koalice.
- Změnila se **diplomacie** – přechod od dvorské ke strategické, rychlé přesuny vojsk i přímý vliv ideologie.

2. Vídeňský kongres (1814–1815)

- Cílem bylo **obnovit evropský pořádek** po porážce Napoleona a zabránit opakování revoluční destabilizace.
- Jednání probíhala ve Vídni pod vedením **knížete Klemense von Metternicha** (Rakousko), za účasti všech hlavních mocností.

Princip	Význam pro mezinárodní vztahy
Legitimismus	Obnovení „legitimních“ monarchií (např. Bourboni ve Francii)
Rovnováha sil	Udržení stability skrze balancování mocností, žádný hegemon
Restaurace	Návrat k přednapoleonskému uspořádání, snaha o konzervaci starého režimu
Kolektivní bezpečnost	Základy multilaterální spolupráce mezi mocnostmi

3. Svatá aliance (1815)

- Iniciativa **cara Alexandra I.**, ke které se připojily **Prusko, Rakousko a Rusko**.
- Formálně šlo o náboženskou dohodu mezi křesťanskými panovníky, ale reálně byla prostředkem **potlačování revolucí a liberalismu**.
- **Cíl:** zachovat monarchický a náboženský řád, potlačit jakékoli revoluční hnutí.

Význam:

- Zrod **konzervativní internacionály** – mocnosti spolupracují proti společnému „nepříteli“ (revoluci, nacionalismu).
- První pokus o **ideologicky založenou mezinárodní alianci**.
- Později Svatá aliance zasahovala např. proti revolucím ve Španělsku nebo Itálii.

4. Závěr – mezinárodněpolitický význam

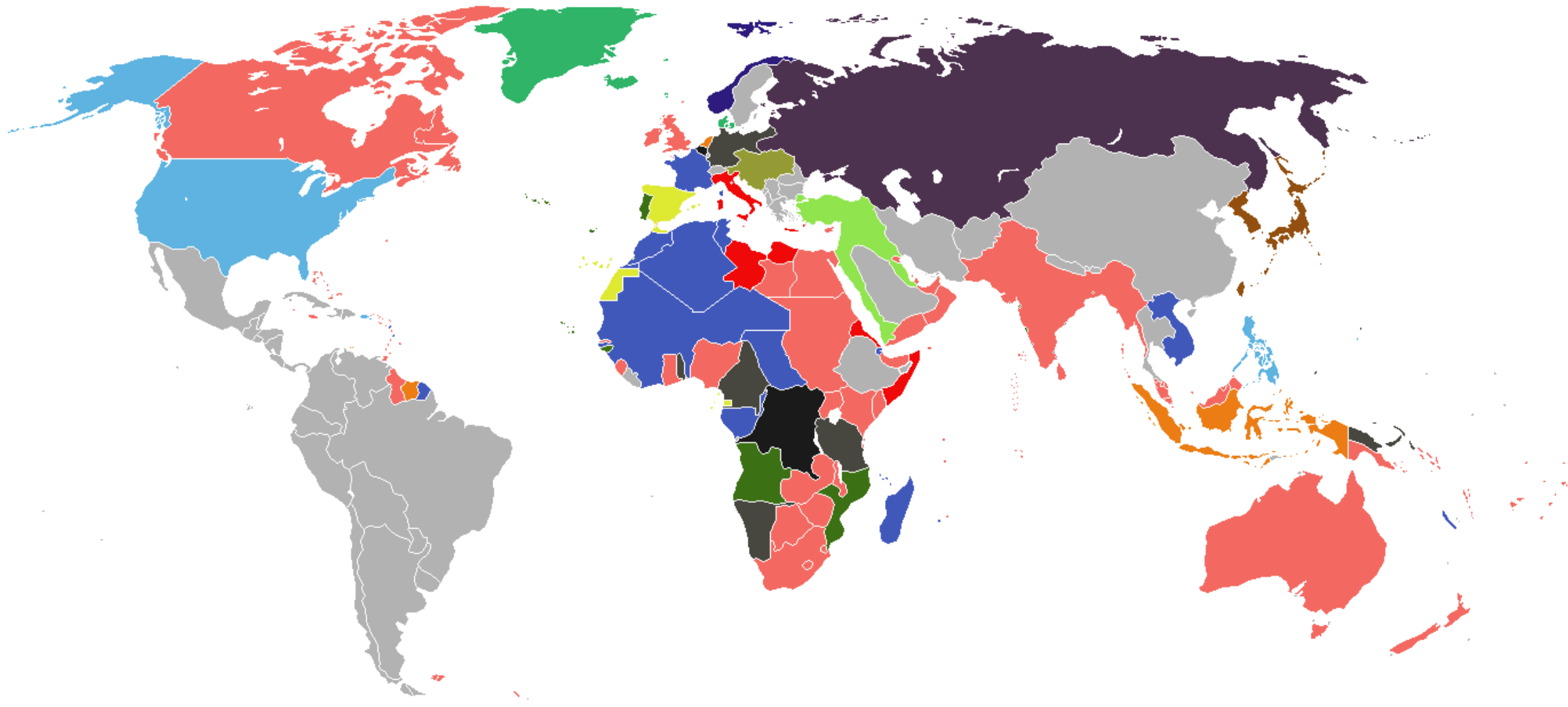
- **Vídeňský systém** (1815–1848) obnovil stabilitu a **zajistil mír mezi velmocemi na 100 let** (až do 1. světové války s výjimkou Krymské války a války v r. 1870).
- Položil základ **moderní multilateralismu** – pravidelná setkání mocností, diplomatické konference.
- Kritizován pro potlačování svobod a práv národů, ale z hlediska mezinárodních vztahů šlo o **efektivní systém kolektivní správy Evropy**.

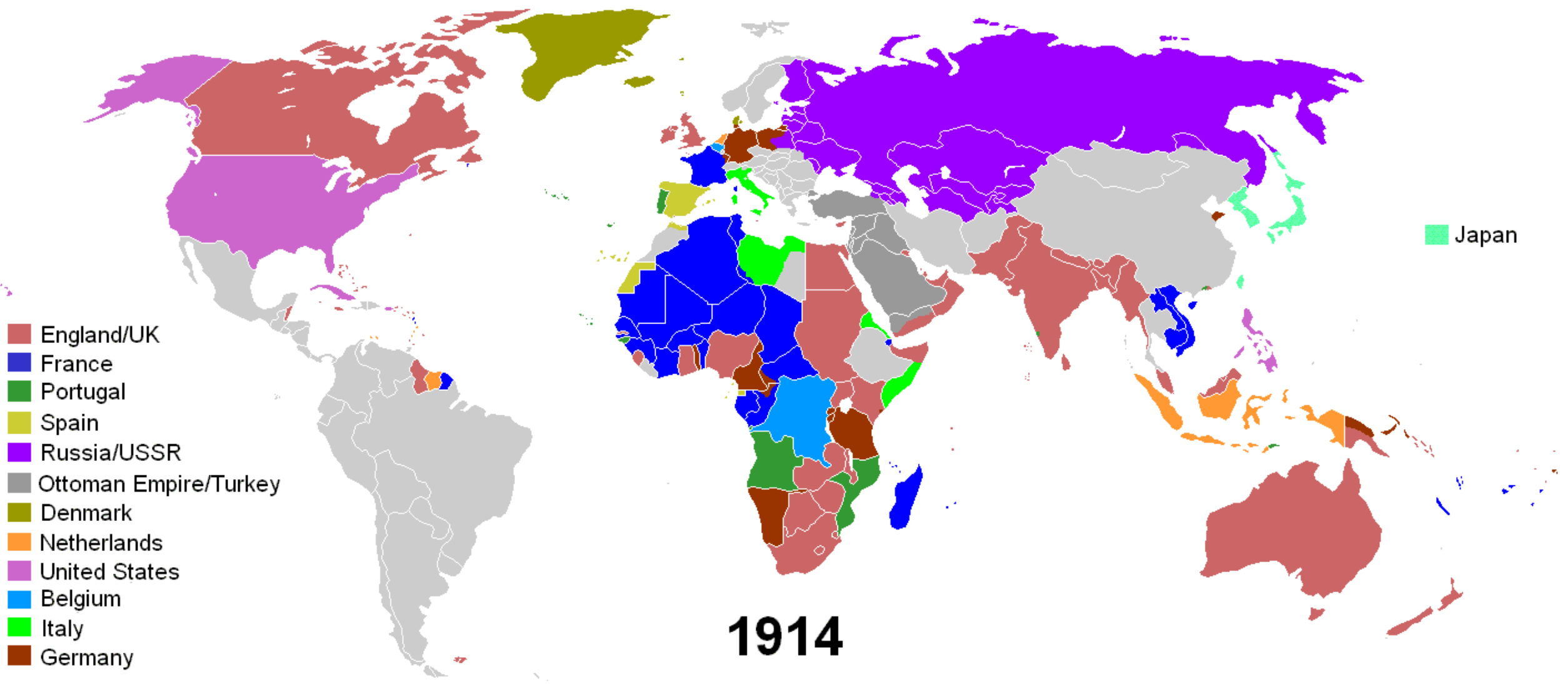
Boj evropských mocností o rozdělení světa. Utváření aliancí a konflikty v předvečer první světové války

- Období **druhé poloviny 19. století a počátku 20. století** se vyznačuje výrazným posilováním **imperialismu**, závody o kolonie a formováním **pevně semknutých vojensko-politických aliancí**, které postupně rozdělily Evropu do soupeřících bloků. Tato mocenská rivalita, poháněná ekonomickými, strategickými a nacionalistickými motivy, vytvořila podmínky pro vypuknutí **první světové války**.

1. Imperialismus a koloniální expanze

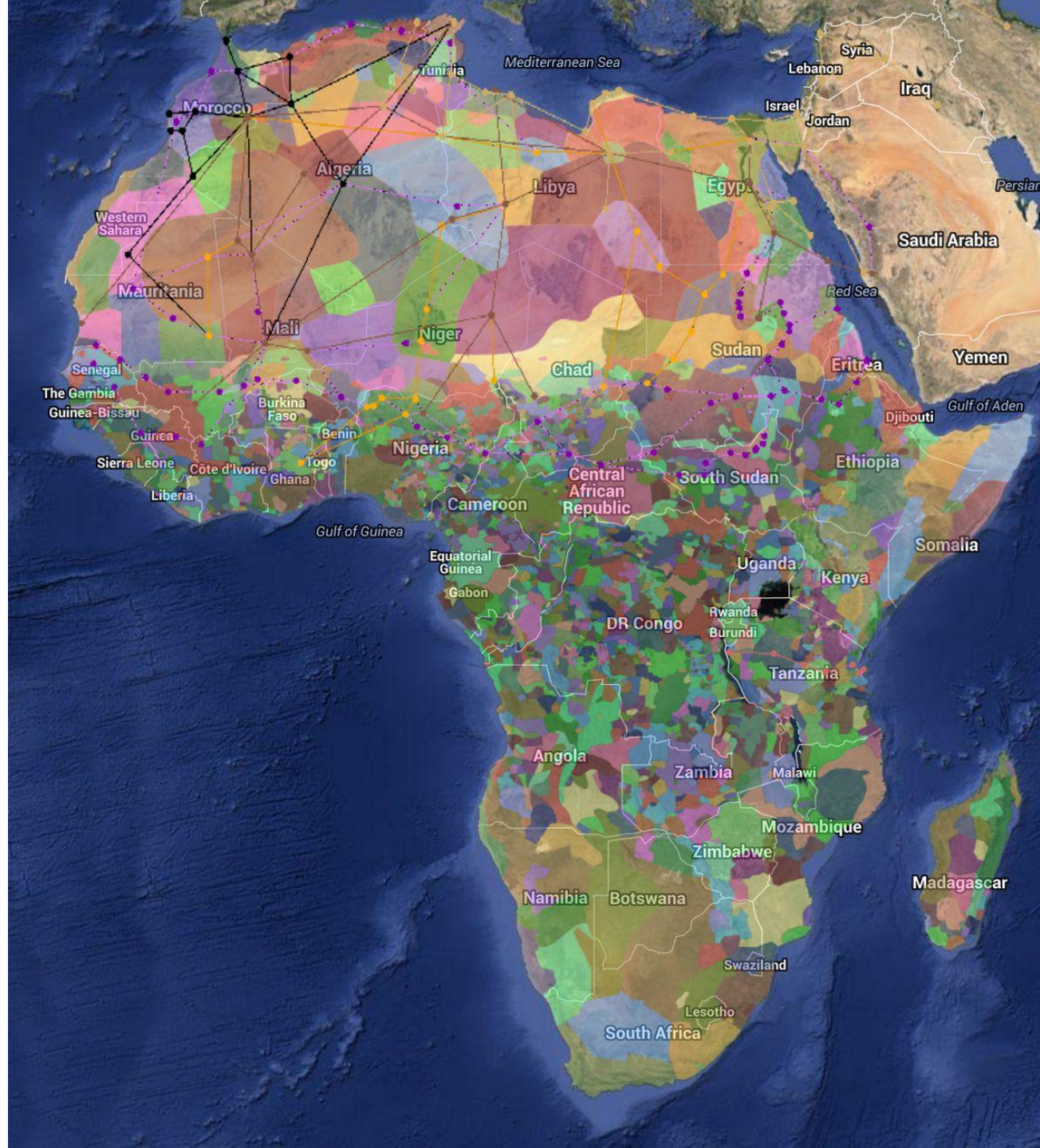
- **Nový imperialismus** (cca 1870–1914): soupeření o Afriku, Asii a Tichomoří. Klíčové byly suroviny, odbytiště a prestiž.
- Hlavní aktéři:
 - **Velká Británie** – „Impérium, nad nímž slunce nezapadá“ (Indie, Egypt, Jižní Afrika)
 - **Francie** – rozšíření v severní a západní Africe, Indočína
 - **Německo** – pozdější nástupce, snažilo se dohnat ztrátu (Namibie, Kamerun, Tanganika)
 - **Itálie, Belgie, Nizozemsko** – menší, ale významné koloniální državy
- **Berlínská konference (1884–85)**: pokus o regulaci rozdělení Afriky, ale fakticky vedla k zesílení závodů o kolonie.
- Kolonialismus posiloval **mocenské napětí mezi státy**, zejména mezi Německem a Velkou Británií.

ATLANTIC
OCEAN

SPANISH MOROCCO, Madeira Is., IFNI, MOROCCO, CANARY IS., RIO DE ORO, ALGERIA, TUNISIA, LIBYA, EGYPT, MEDITERRANEAN SEA, SUEZ CANAL, ARABIA, PERSIAN GULF, RED SEA, NILE, ERITREA, FRENCH WEST AFRICA, GAMBIA, PORTUGUESE GUINEA, SIERRA LEONE, LIBERIA, GOLD COAST, TOGOLAND, NIGERIA, CAMEROONS, FRENCH EQUATORIAL AFRICA, ANGLO-EGYPTIAN SUDAN, ETHIOPIA, BRITISH SOMALILAND, FRENCH SOMALILAND, ITALIAN SOMALILAND, GULF OF ADEN, BRITISH EAST AFRICA, BELGIAN CONGO, RUANDA URUNDI, TANGANYIKA (GERMAN EAST AFRICA), POMA ZANZIBAR, MAFA, ANGOLA (PORTUGAL WEST AFRICA), NORTHERN RHODESIA, MOZAMBIQUE (PORTUGUESE EAST AFRICA), WALSLEY BAY, BECHUANALAND PROTECTORATE, SOUTHERN RHODESIA, SWAZILAND, UNION OF SOUTH AFRICA, MADAGASCAR, COMORO IS., INDIAN OCEAN, ATLANTIC OCEAN, CAPE OF GOOD HOPE, FERNANDO PO, PRINCIPE, SAO TOME, RIO MUNI, LAKE CHAD, LAKE VICTORIA, LAKE TANGANYIKA, LAKE NYASA, LAKE RUDOLF, CONGO, ZAMBIA, NIASLAND, ORANGE.

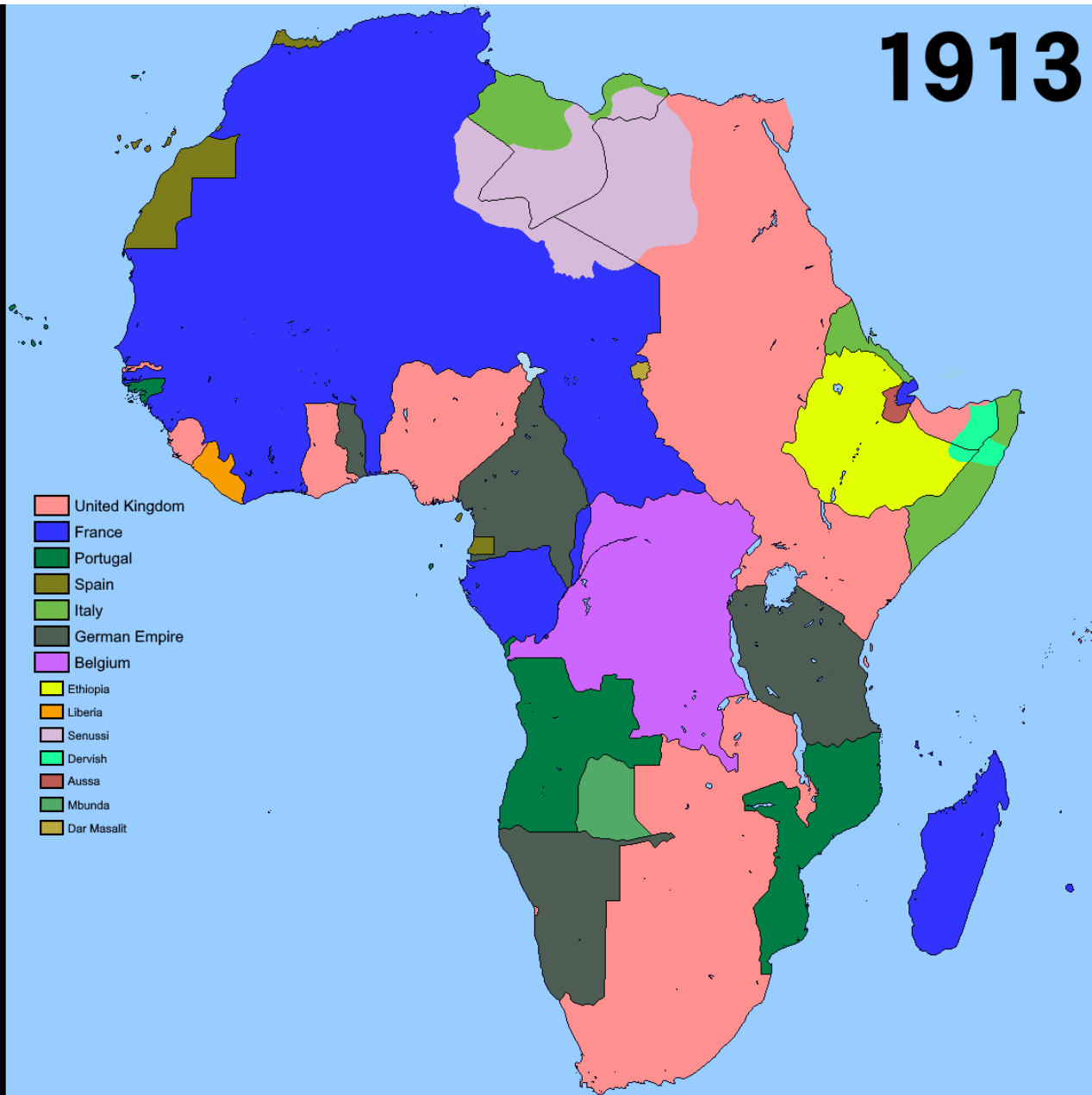

London: W. & A. G. & Co. 1861.

1880

1913

Utváření aliancí a militarizace Evropy

- Německo se snažilo **izolovat Francii**, ta reagovala sblížením s Ruskem (1894) a později s Británií (Dohoda srdečná – Entente cordiale).
- Velká Británie opustila **splendid isolation** a navázala aliance kvůli rostoucí německé námořní síle a agresivní politice císaře **Viléma II.**
- **Závody ve zbrojení** – zejména námořní mezi Německem a Británií, vedly k nebývalé militarizaci evropských států.

Aliance	Rok vzniku	Členové	Cíl
Trojspolek	1882	Německo, Rakousko-Uhersko, Itálie	Obrana proti Francii a Rusku
Dohoda (Entente)	1904–1907	Francie, Rusko, Velká Británie	Vyvážení německého vlivu

3. Krizová ohniska před rokem 1914

- **Marocké krize (1905, 1911)** – konfrontace Francie a Německa kvůli vlivu v Maroku, posílily soudržnost Dohody.
- **Balkánské války (1912–1913)** – oslabení Osmanské říše, vzestup nacionalismu a napětí mezi Srbskem a Rakousko-Uherskem.
- **Bosenská krize (1908)** – anexe Bosny Rakousko-Uherskem rozhořčila Srbsko i Rusko.
- Vznikaly tzv. **spojené strategické plány** (např. Schlieffenův plán), což zvyšovalo pravděpodobnost eskalace případného konfliktu.

4. Závěr – cesta k válce

- Evropské mocnosti byly **propojeny rigidními aliancemi**, které se místo zadržování konfliktů staly **mechanismy jeho šíření**.
- Ekonomická rivalita, koloniální spory, militarismus, nacionalismus a nevyřešené konflikty vedly k výbušnému prostředí.
- **Sarajevský atentát (1914)** byl jen spouštěčem – Evropa již stála na pokraji války v důsledku **mocenského soupeření a selhání diplomacie**.

1914

WORLD WAR I

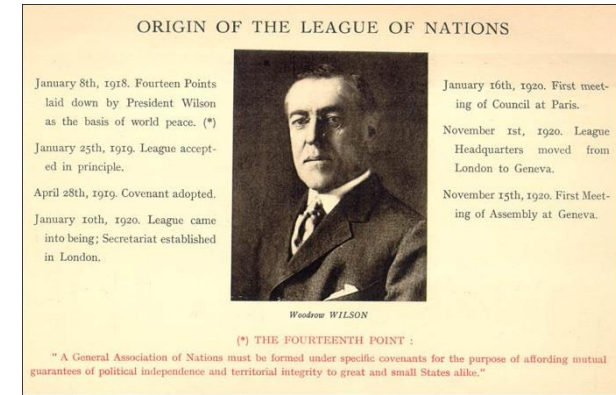
Versailleský systém a Společnost národů

- Versailleský mírový systém vytvořený po první světové válce (1919–1920) měl přinést stabilitu, zabránit dalším válkám a nahradit tradiční mocenskou rovnováhu novým systémem kolektivní bezpečnosti.
- Navzdory ambicím byl tento pořádek brzy destabilizován – zejména nespokojeností poražených mocností, slabostí nové mezinárodní organizace a rozporem mezi ideály a realitou.

1. Klíčové rysy Versailleského systému (1919–1920)

- **Mírové smlouvy** s poraženými státy:
 - Versailleská smlouva s Německem (1919)
 - St. Germain s Rakouskem, Trianon s Maďarskem, Sèvres a Lausanne s Tureckem
- **Zásada sebeurčení národů** (inspirace Wilsonem), ale aplikovaná selektivně – nové státy v Evropě, ale koloniální říše zůstaly.
- **Trest pro Německo:**
 - Ztráta území (Alsasko-Lotrinsko, kolonie, část Pruska)
 - **Reparace**, omezení armády, **článek 231** – přiznání viny za válku
- **Vznik Společnosti národů** – nová mezinárodní organizace pro udržení míru.

Společnost národů

- Založena po 1. SV na základě výsledků pařížské mírové smlouvy
- Založena 1919
- Poválečná demilitarizace
- Udržení světového míru
- Prevence před dalšími válečnými konflikty

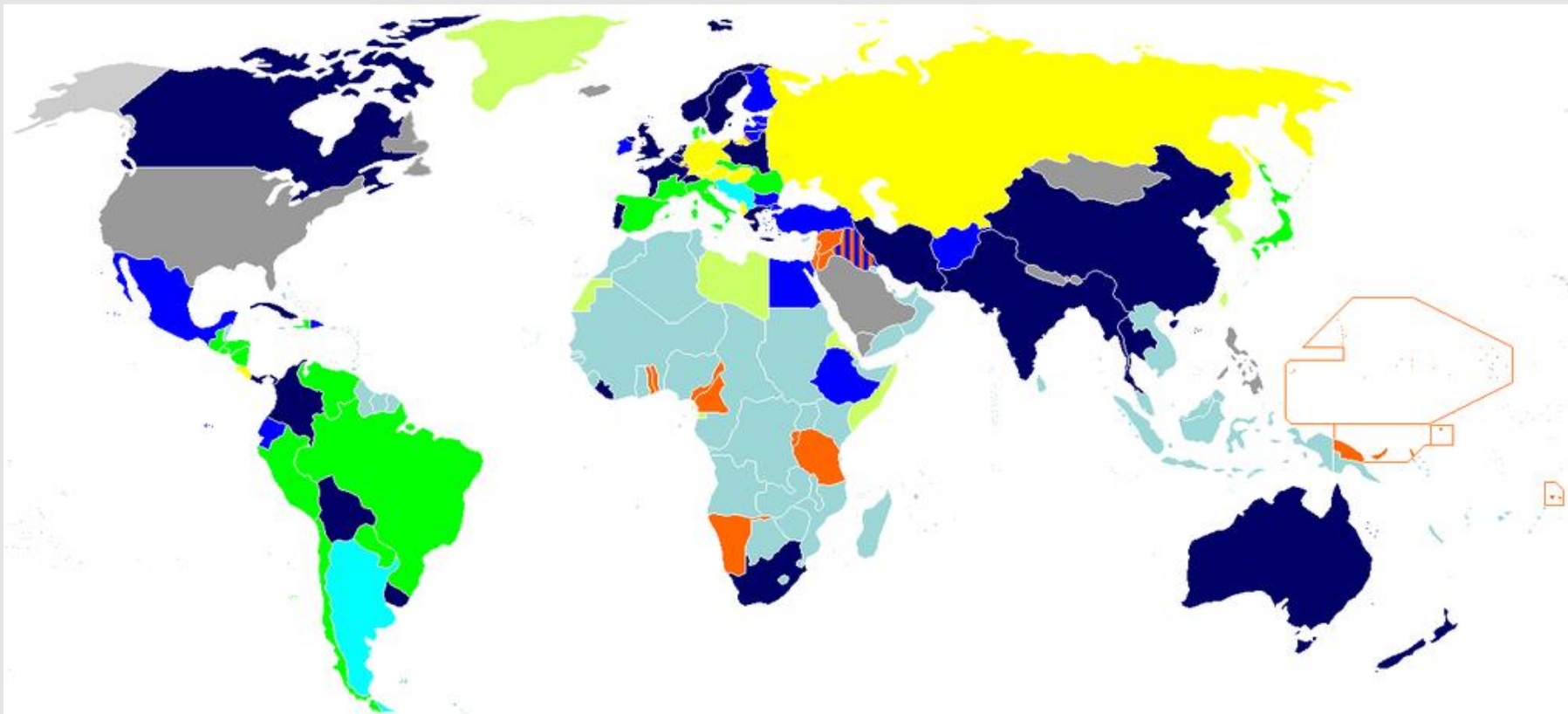
Úspěchy:

- Urovnání některých menších konfliktů (např. mezi Finskem a Švédskem o Alandy, řecko-bulharský spor).
- Humanitární a zdravotní agenda – pomoc uprchlíkům, boj proti nemocem.

Neúspěchy a limity:

- **Absence klíčových mocností** (USA nikdy nevstoupily, Německo a SSSR později vystoupily).
- **Chybějící nástroje vynucení** – neměla vlastní armádu.
- Selhání při **agresi Japonska v Mandžusku (1931), Itálie v Etiopii (1935), Německa v 30. letech.**
- Místo prevence války se stala **pasivním pozorovatelem rostoucího napětí.**

Orgán	Funkce
Valné shromáždění	Fórum pro všechny členské státy
Rada	Výkonný orgán (stálí a nestálí členové)
Sekretariát	Administrativa organizace
Mezinárodní soudní dvůr	Řešení právních sporů mezi státy

Founding member that stayed until the end	League of Nations mandate
Founding member that left and joined again	Never members
Founding member that left	Colonies of members
Joined later and stayed until the end	Colonies of members that left
Joined later and left later	Colonies/territories of non-members

League
of
Nations

- **2. Příčiny krize Versailleského systému**
- **Nespokojenost poražených států:**
 - Německo vnímalo Versailles jako „diktát“ → růst revizionismu a nacionalismu.
 - Maďarsko a Bulharsko ztratily velká území.
- **Selektivní aplikace principů:**
 - Sebeurčení nebylo umožněno Němcům v Rakousku nebo Sudetech, ale bylo použito vůči poraženým.
- **Neúčast USA** v systému (Senát neschválil vstup do Společnosti národů – republikáni 2 x veto).
- **Ekonomická nestabilita:** Velká hospodářská krize (1929) → sociální a politické napětí, radikalizace.
- **Neschopnost reagovat na revizionismus** (Německo, Itálie, Japonsko).
 - **Revizionismus** (v kontextu mezinárodních vztahů a dějin 20. století) označuje **snahu změnit nebo zvrátit stávající mezinárodní pořádek, zejména výsledky války a mírové smlouvy**. Po první světové válce se tento pojem nejčastěji vztahoval k **odporu vůči Versailleskému systému**, který vzešel z mírových smluv vítězných mocností.
 - **Německa:**
 - odmítání **Versailleské smlouvy (1919)**, která mu přisuzovala **vinu za válku, reparace, ztrátu území** (Alsasko, Porýní, kolonie), **odzbrojení**.
 - Revizionistické síly (včetně nacistů) požadovaly **zrušení těchto omezení a obnovení velmocenského postavení**.
 - **Maďarska:**
 - odmítání **Trianonské smlouvy**, která vedla ke ztrátě více než 2/3 území Uherska (např. Slovensko, Sedmihradsko, Vojvodina).
 - **Itálie:**
 - tzv. "**zklamané vítězství**" – snaha rozšířit území na základě válečných slibů (Jižní Tyrolsko, Dalmácie, Korfu).

4. Závěr – historický význam

- Versailleský systém byl pokusem nahradit rovnováhu sil **kolektivní bezpečností**, ale **nezajistil spravedlivý a udržitelný mír**. Nespokojenost poražených a slabost Společnosti národů vedly k jeho kolapsu a cestě ke **2. světové válce**. Přesto položil základy budoucích snah – zejména v podobě **OSN**, která v mnohém navázala na Společnost národů, ale s poučením z jejích slabin.

Multipolární systém

- **Období:** přibližně 17.–19. století
Příklad: Evropa po Vestfálském míru (1648) až do první světové války
- **Charakteristika:**
- Moc byla rozložena mezi **více velmocí**, žádná neměla převahu.
- Typické pro tzv. **rovnováhu moci (balance of power)** – státy uzavíraly spojenectví, aby zabránily tomu, že by některý stát příliš posílil.
- Diplomacie a aliance byly **dynamické a proměnlivé** – spojenci se často měnili podle momentálních zájmů.
- Systém měl vysokou **stabilitu**, ale i **riziko válek**, protože rovnováha se snadno narušovala.
- **Příkladové státy:** Velká Británie, Francie, Rakousko, Prusko, Rusko, později Itálie.
- **Důsledek:** Dlouhodobá rovnováha, ale nakonec kolaps s vypuknutím první světové války (1914).

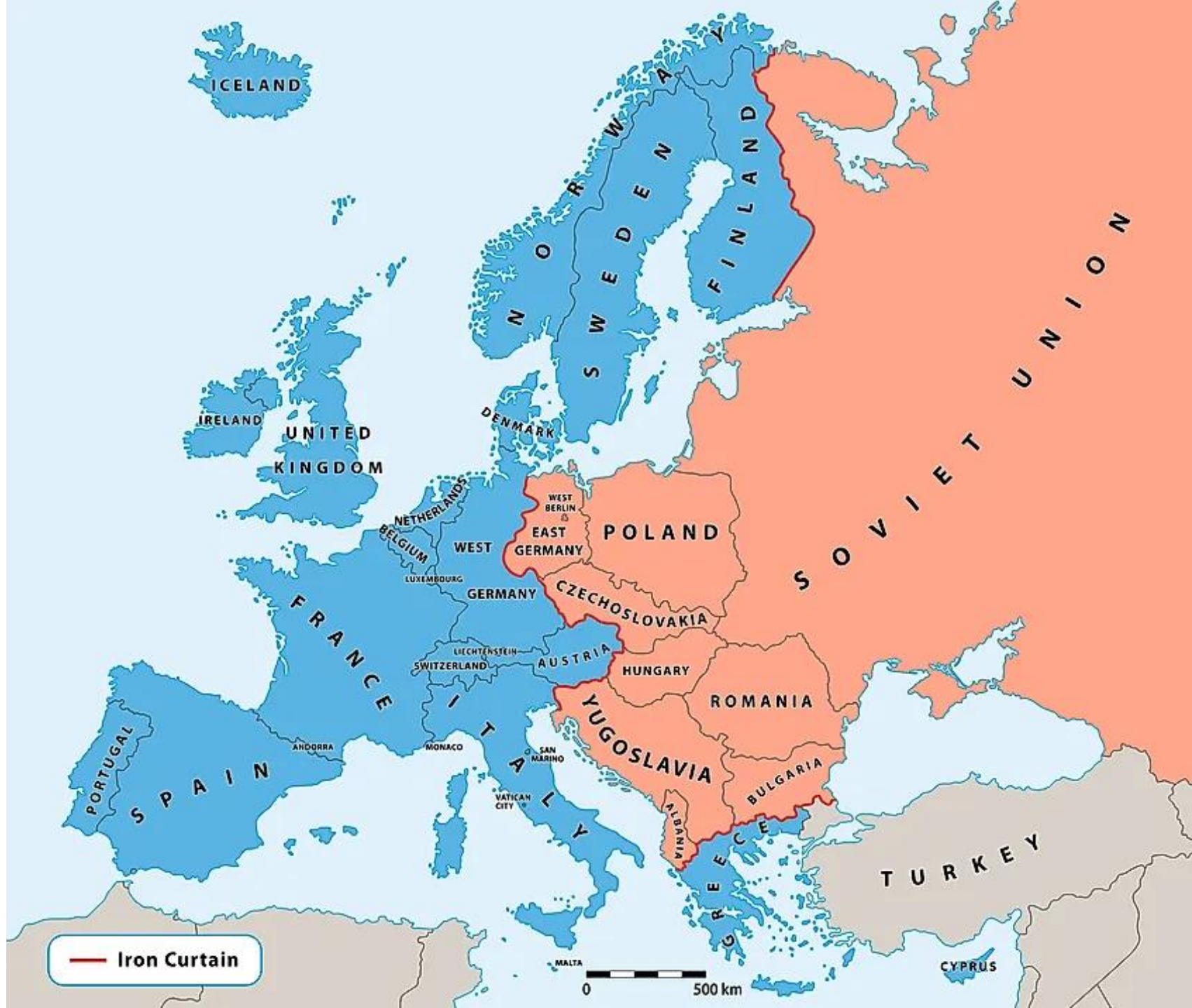
Studená válka

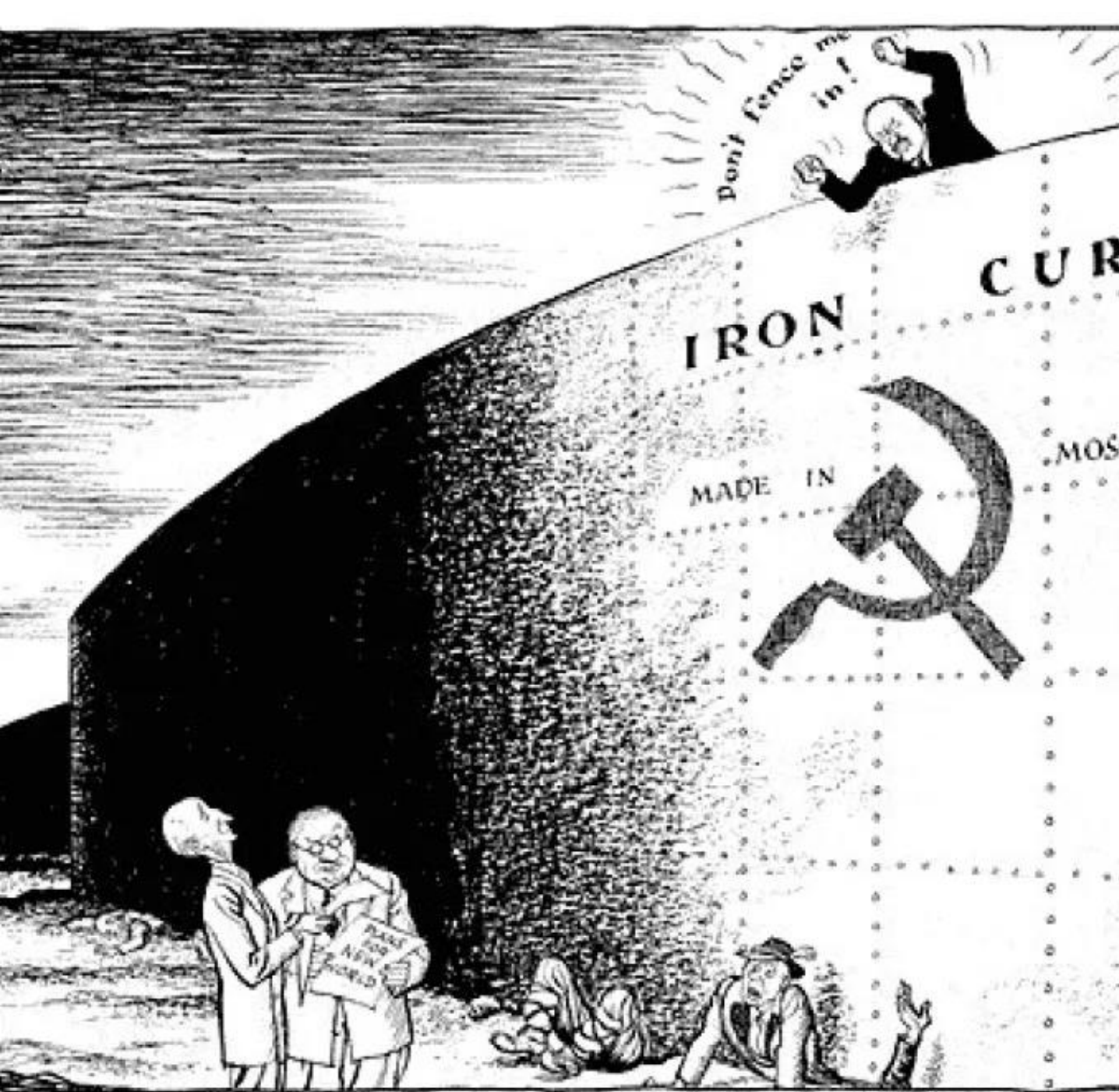
- **Studená válka (cca 1947–1991)** označuje globální ideologický a geopolitický konflikt mezi **Spojenými státy a jejich spojenci** (tzv. Západní blok) a **Sovětským svazem s východními satelity** (tzv. Východní blok). Konflikt se vyznačoval absencí přímého vojenského střetu mezi supervelmocemi, ale dominoval mu **závod ve zbrojení, špionáž, propagandistická válka a zástupné konflikty** ve třetím světě.

1. Příčiny studené války

- **Ideologický střet:** kapitalismus vs. komunismus; demokracie vs. totalitarismus.
- **Rozpory po druhé světové válce:**
 - O poválečném uspořádání Evropy (zejména Německa).
 - Odlišný přístup k politickému systému, lidským právům, ekonomice.
- **Vznik železné opony** (pojem W. Churchill, 1946 ve Fultonu).
- **Rozpad válečné aliance** mezi SSSR a Západem → **Trumanova doktrína (1947)** a **Marshallův plán**.

Zjistěte, kde všude spolu USA a SSSR v rámci Studené války soupeřily. A jak?

2. Přibližná periodizace a klíčové fáze

- **I. Období konfrontace (1947–1962)**

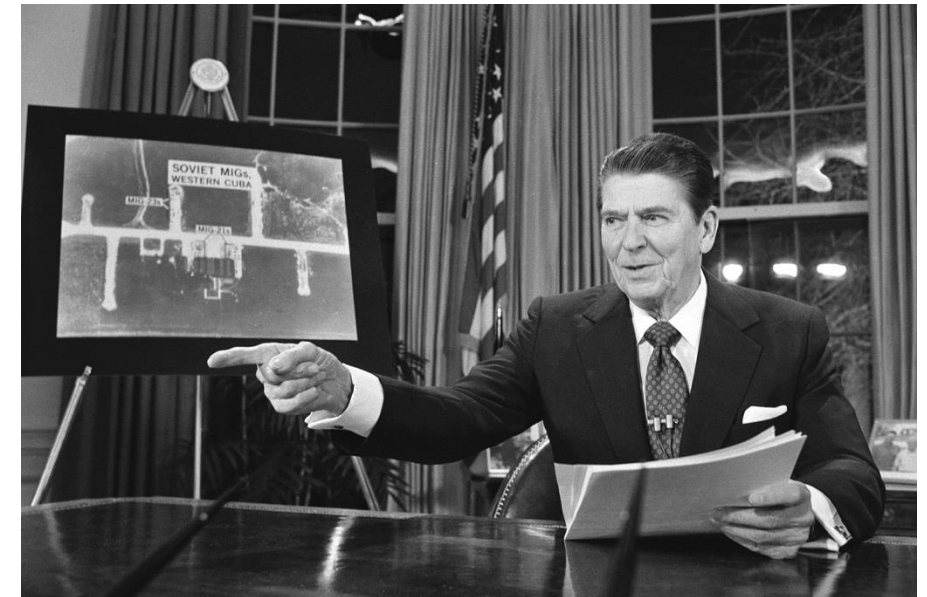
- **Blokové rozdělení světa** – vznik NATO (1949), Varšavské smlouvy (1955), rozdělení Německa.
- **Závod ve zbrojení** (atomová bomba, vodíková bomba).
- Krize v Berlíně (1948–49), **Korejská válka (1950–1953)**.
- **Kubánská raketová krize (1962)** – vrchol napětí, svět na pokraji jaderné války.

- **II. Období détente (uvolnění napětí, 1962–1979)**

- **Telefonická „horká linka“**, dohody SALT I (1972) a SALT II.
 - patří mezi nejdůležitější **zbrojně-kontrolní dohody studené války** mezi **USA a SSSR**, které měly **omezit jaderné zbrojení** a zmírnit napětí v období *détente* (uvolňování vztahů).
- **Helsinský proces (1975)** – důraz na lidská práva a spolupráci.
- Pokračování zástupných konfliktů: Vietnam, Blízký východ, Latinská Amerika.

- **III. Nová konfrontace (1979–1985)**
 - **Invaze SSSR do Afghánistánu (1979)** – návrat napětí.
 - **Reaganova doktrína**, program SDI („hvězdné války“), zvýšení výdajů na obranu.
 - **SDI – Strategic Defense Initiative** (česky: *Iniciativa strategické obrany*) byl ambiciózní obranný program oznámený americkým prezidentem **Ronaldem Reaganem** dne **23. března 1983**. Cílem programu bylo **vytvořit systém, který by chránil Spojené státy před jaderným útokem pomocí obranných technologií ve vesmíru i na zemi**.
 - **Bojkoty olympiád (Moskva 1980, Los Angeles 1984)**.
- **IV. Období přestavby a konce (1985–1991)**
 - **Nástup Michaila Gorbačova** – reformy **perestrojka** a **glasnost**.
 - **Snížení napětí s USA** (dohody o odzbrojení INF 1987).
 - **Pád berlínské zdi (1989)**, **rozpad sovětského bloku** ve východní Evropě.
 - **Rozpad SSSR (1991)** – oficiální konec studené války.

3. Důsledky a význam pro mezinárodní vztahy

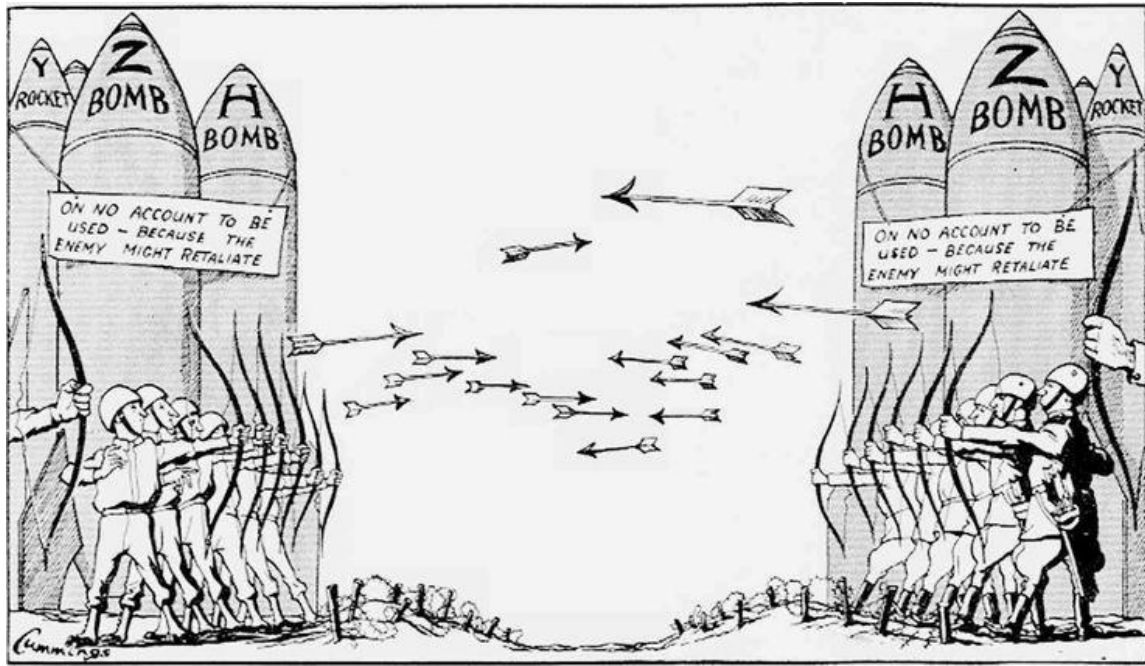
- **Bipolární svět** byl nahrazen **unipolárním řádem pod vedením USA**.
- Zánik vojensko-politického soupeření, transformace NATO i OSN.
- **Ekonomická a politická transformace východní Evropy**, včetně integrace do EU a NATO.
- Konflikty přešly z ideologických na etnické, náboženské a ekonomické (např. Jugoslávie, Blízký východ).
- Zároveň došlo k transformaci konfliktů – od mezistátních po vnitrostátní.

Shrnutí:

- Studená válka určovala podobu mezinárodního systému po celé druhé polovině 20. století. I přes hrozbu jaderného konfliktu přinesla i stabilitu díky rovnováze sil. Její konec umožnil **rozšíření demokracie a ekonomické globalizace**, ale zanechal i **mocenské vakuum a nové bezpečnostní výzvy** v post-sovětském prostoru i globálně.

Bipolární systém

- **Období:** 1945–1991 (studená válka)
Příklad: USA × SSSR
- **Charakteristika:**
- Svět rozdělen na **dva protikladné mocenské bloky** – západní (kapitalistický, demokratický) a východní (komunistický).
- Každý blok měl své **spojence, vojenské aliance a ideologii:**
 - Západ → NATO (1949), Marshallův plán
 - Východ → Varšavská smlouva (1955), RVHP
- Rivalita se projevovala nejen vojensky, ale i **v ideologii, hospodářství, vesmíru, kultuře.**
- Přímý konflikt velmocí nenastal (kvůli jaderné odstrašující rovnováze – *Mutual Assured Destruction*).
- Systém byl paradoxně **stabilní**, protože rovnováha mezi USA a SSSR byla jasná.
- **Důsledek:** Pád Sovětského svazu v roce 1991 ukončil bipolární systém a otevřel cestu k unipolaritě.

()

WTF?

ATOMOVKY

SSSR a USA v bipolárním světě

- Po druhé světové válce se mezinárodní systém změnil z multipolárního na **bipolární**, ovládaný dvěma supervelmocemi – **Spojenými státy americkými (USA)** a **Sovětským svazem (SSSR)**. Obě mocnosti se staly **hegemonem svého bloku**, vedly odlišnou ideologii a soupeřily v oblasti politiky, vojenské moci, ekonomiky i vlivu v třetím světě. Konflikt, ač bez přímého střetu, se projevil v tzv. **studené válce**.

1. Cíle zahraniční politiky USA

- **Zadržování komunismu (containment)** – hlavní doktrína od Trumanovy doktríny (1947).
- **Ochrana liberální demokracie a svobodného trhu.**
- Vytváření **spojenectví s demokratickými režimy** a **podpora rozvojových zemí** proti levicovým hnutím.
- **Ekonomická expanze a globalizace** – podpora IMF, GATT, Světové banky.
- **Zásahová politika** – intervence v Koreji, Vietnamu, Latinské Americe, Blízkém východě.

Název doktríny	Rok / prezident	Hlavní princip	Cíl a význam	Příklad aplikace
Trumanova doktrína	1947 – Harry S. Truman	Politika zadržování (containment) komunismu.	Zabránit šíření sovětského vlivu mimo území, které už ovládal.	Pomoc Řecku a Turecku, Marshallův plán, vznik NATO (1949).
Eisenhowerova doktrína	1957 – Dwight D. Eisenhower	Omezit sovětský vliv na Blízkém východě .	Poskytnout vojenskou a ekonomickou pomoc státům ohroženým komunismem v regionu.	Nasazení vojsk v Libanonu (1958).
Kennedyho doktrína	1961 – John F. Kennedy	Aktivní obrana svobody a demokracie, důraz na rozvoj a diplomacii .	Posílit postavení USA v Latinské Americe a třetím světě, boj proti chudobě jako prevence komunismu.	Aliance pro pokrok, Kubánská krize (1962).
Johnsonova doktrína	1965 – Lyndon B. Johnson	Zabránit komunistickým režimům v Latinské Americe .	Ochrana západní hemisféry před revolucemi inspirovanými Kubou.	Intervence v Dominikánské republice (1965).
Nixonova doktrína	1969 – Richard M. Nixon	Koncept „ Vietnamizace “ – spojenci mají nést větší díl odpovědnosti za vlastní obranu.	Omezit přímé zapojení USA do konfliktů, posílit roli regionálních partnerů.	Postupné stahování z Vietnamu, posílení Jižní Koreje, Íránu, Saúdské Arábie.
Carterova doktrína	1980 – Jimmy Carter	Ochrana Perského zálivu jako klíčové oblasti pro USA.	Jakýkoli pokus ovládnout oblast považován za útok na americké zájmy.	Vojenské základny v oblasti, reakce na sovětskou invazi do Afghánistánu.
Reaganova doktrína	1981 – Ronald Reagan	Aktivní podpora protikomunistických hnutí po celém světě.	Přechod od pasivního containmentu k „rollbacku“ – zatlačení komunismu zpět.	Pomoc mudžáhidům v Afghánistánu, Contras v Nikaragui, UNITA v Angole.
Bushova doktrína (I)	1989 – George H. W. Bush	Nový světový řád – multilateralismus, spolupráce po pádu SSSR.	Podpora OSN, stabilita po konci studené války, obrana mezinárodního práva.	Válka v Zálivu (1991), operace Pouštní bouře.

2. Cíle zahraniční politiky SSSR

- **Export komunismu a prosazení marxismu-leninismu** jako alternativy k západnímu kapitalismu.
- **Zajištění bezpečnostní zóny ve východní Evropě** – tzv. „pásmo sovětských satelitů“ (např. NDR, Polsko, ČSSR).
- **Podpora komunistických režimů a hnutí** po celém světě (např. Kuba, Angola, Vietnam).
- **Vojenská a ideologická rovnováha se Západem** – závod ve zbrojení a vesmírné soutěžení.

Klíčové nástroje:

- **KGB**, Komunistická internacionála (resp. její vliv v různých stranách).
- **Sovětské intervence**: Maďarsko 1956, ČSSR 1968, Afghánistán 1979.
- **Brežněvova doktrína** – právo zasáhnout proti státům, které se odchyľují od sovětského socialismu.

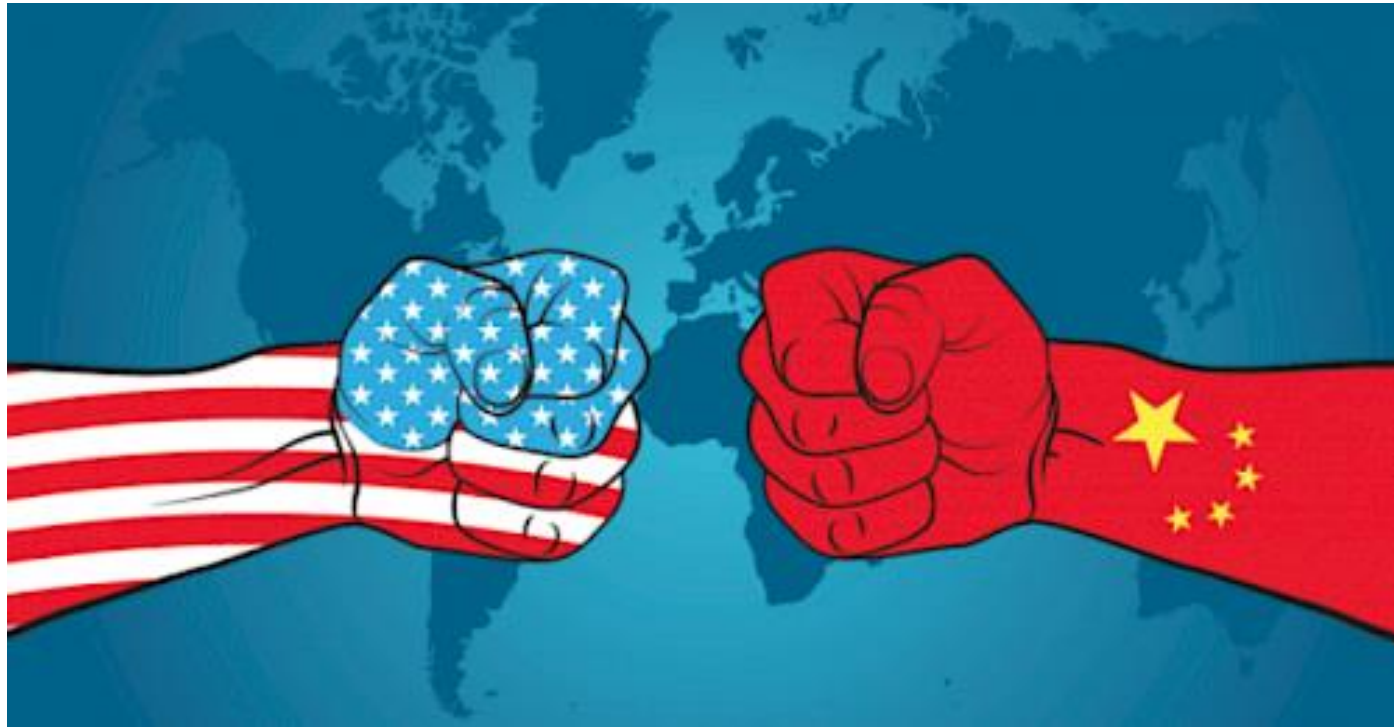
Vojenské aliance

- **USA a Západní blok – NATO**
 - **Severoatlantická aliance (NATO)** – vznik 1949, kolektivní obrana proti agresí.
 - Klíčoví členové: USA, Velká Británie, Francie, Západní Německo (od 1955), Itálie aj.
 - **Článek 5** – útok na jednoho člena = útok na všechny.
 - Modernizace sil, standardizace výzbroje, společná cvičení.

- **SSSR a Východní blok – Varšavská smlouva**
 - Vznik **1955** jako reakce na vstup Západního Německa do NATO.
 - Členové: SSSR, ČSSR, NDR, Polsko, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko.
 - **Kontrola sovětských zájmů ve střední a východní Evropě**, formalizace dominance.
 - Využita k intervencím (zejména ČSSR 1968).

4. Shrnutí a důsledky pro mezinárodní vztahy

- Obě supervelmoci vytvořily **globální vojensko-politické bloky**, které určovaly bezpečnostní dynamiku světa.
- Bipolární rovnováha snižovala pravděpodobnost přímé války (díky doktríně **vzájemně zaručeného zničení – MAD**), ale přispívala k **lokálním konfliktům a napětí**.
- **Konec studené války (1989–1991)** znamenal rozpad východního bloku, rozpuštění Varšavské smlouvy a přetvoření NATO do nové role.

Timeline of the

COLD WAR

1945- 1947

WWII ends and the U.S./U.S.S.R alliance dissolves. President Truman expresses the need to contain Communism and the Red Scare begins. Numerous figures in Hollywood and the federal government are investigated, tried, and persecuted, while others are "black-listed" due to accusations of supporting communism.

1949- 1950
Bombs Away

The Soviet Union tests their own atomic bomb and the Arms Race begins. Truman responds by announcing intentions to build a superbomb and joins in the Korean War in efforts to stop communism spreading. Korean War ends in a stalemate cease-fire in 1953.

1953- 1956
Upheaval

U.S. backs a coup and overthrows the Iranian government. President Eisenhower sends aid to South Vietnam and the Soviets end an anti-communism revolution in Hungary.

1957- 1961

Russia launches Sputnik into the earth's orbit. America fears the Soviet Union's technological capabilities. Communist Fidel Castro overthrows American-backed dictator in Cuba. After 2 years of unsuccessful attempts to thwart Castro, the CIA initiates the Bay of Pigs invasion which fails. In Europe, East Berlin builds the Berlin Wall.

1962- 1964

The Cuban Missile Crisis

American Navy blockades Cuba after the Soviet Union places missiles in Cuba. Kennedy pulls away from Cuba in exchange for the Soviet's removal of Cuban missiles. Meanwhile, China successfully tests its first A- bomb while America begins air raid attacks on North Vietnam.

1965- 1972

President Johnson sends troops to Vietnam and to the Dominican Republic to prevent "another Cuba." Soviet Red Army invades Czechoslovakia, to stop the "Prague Spring", a move toward liberation & away from communism. In '72, President Nixon and Soviet leader Leonid Brezhnev sign the Strategic Arms Limitation Treaty which makes it illegal to manufacture nuclear weapons.

1973- 1979

Guerilla Warfare

America's combat in Vietnam ends but it secretly backs a coup that overthrows the Chilean president. The Soviet Red Army invades Afghanistan. Guerilla warfare with guns supplied by U.S. are used against the Soviet army, but it takes 10 years for them to leave without victory.

1980- 1981

The Solidarity Union forms when Polish workers lead labor strikes. In '81, President Reagan resumes the mission to contain communism with the Reagan Doctrine, with focus on Central America.

1983- 1985

Invasion of Grenada

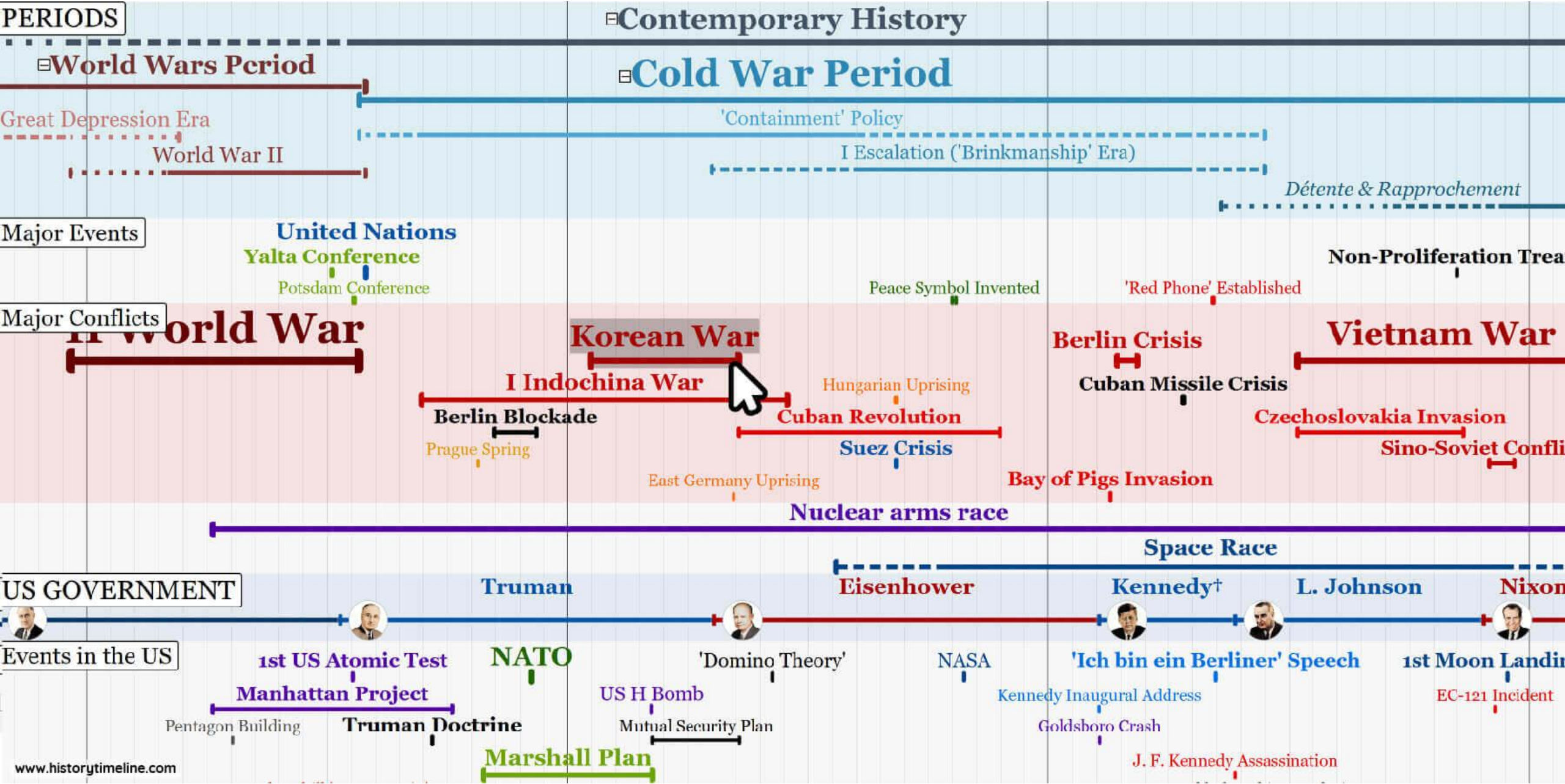
The U.S. invades Grenada, overthrowing the government and replacing it with a U.S.-friendly one. Mikhail Gorbachev becomes premier of the Soviet Union and his policies are the catalyst for the Soviet Union's collapse.

1989- 1991

Protesters gather in Tiananmen Square who wish for the Chinese Communist Party to reform. The Party kills many young students. In Poland, the Solidarity Union forms a non-communist government and Hungary replaces its communist leadership. In Germany, the Berlin Wall is torn down. Additionally, Communists attempt a coup against Gorbachev, which fails, and the Soviet Union collapses. The Cold War ends and Boris Yeltsin is elected President of Russia.

US GOVERNMENT

Events in the US

USSR GOVERNMENT

Events in the USSR

Dekolonizace: příčiny, průběh a důsledky

- **Dekolonizace** označuje proces rozpadu koloniálních říší a získávání nezávislosti bývalými koloniemi, zejména v Asii a Africe, během **druhé poloviny 20. století**. Tento proces zásadně změnil **mezinárodní systém**, vedl k **vytvoření desítek nových států** a zvýšil důraz na univerzální práva národů na sebeurčení.

1. Příčiny dekolonizace

- **a) Dlouhodobé příčiny**
 - **Národně osvobozené hnutí** – odpor koloniálních národů proti nadvládě, touha po samosprávě a kulturní emancipaci.
 - **Ekonomické vykořisťování** – kolonie poskytovaly suroviny a pracovní sílu, ale samy byly rozvojově zanedbávány.
- **b) Bezprostřední faktory po 1945**
 - **Oslabení koloniálních mocností** po 2. světové válce (Francie, Británie, Nizozemsko).
 - **Vznik OSN (1945)** a prosazování práva národů na **sebeurčení**.
 - **Vliv USA a SSSR** – obě supervelmoci oficiálně podporovaly dekolonizaci (i když z různých důvodů).
 - **Války o nezávislost** – ozbrojené boje (např. Alžírsko, Indonésie, Vietnam).

2. Průběh dekolonizace (1945–1975)

a) Asie

- **Indie (1947)** – klíčový milník, rozdělení na Indii a Pákistán.
- **Indonésie (1949)** – nezávislost po boji proti Nizozemsku.
- **Vietnam, Barma, Srí Lanka, Malajsie** – samostatnost během 40.–50. let.

b) Afrika

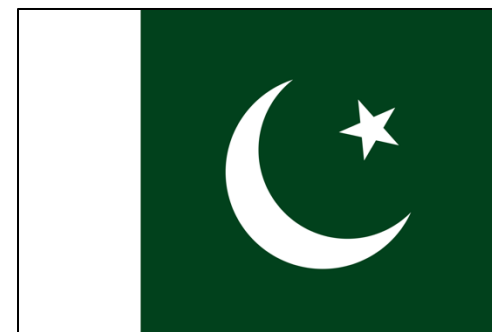
- Vlna dekolonizace v **50. a 60. letech**.
- **Ghana (1957)** – první subsaharský stát s nezávislostí.
- **Francouzská Afrika** – rychlý přechod k nezávislosti (1960 – „rok Afriky“).
- **Alžírsko (1962)** – těžká válka za nezávislost proti Francii.
- **Portugalské kolonie** – až v 70. letech (Angola, Mosambik, Guinea-Bissau).

c) Blízký východ a Karibik

- Vznik nových států z bývalých britských a francouzských mandátů.
- Decentralizace impérií i v Karibiku a Tichomoří (Jamajka, Fidži aj.).

Jak vznikly/osamostatnily se tyto státy?

- Indie a Pákistán
- Alžírsko
- Sýrie
- Izrael

3. Důsledky dekolonizace

a) Mezinárodní

- **Změna mezinárodní struktury** – prudký nárůst počtu členů OSN.
- Vznik **hnutí nezúčastněných zemí** – třetí síla mezi Východem a Západem (Konference v Bandungu 1955, Beograd 1961).
- **Nárůst globální nerovnosti** – bývalé kolonie často ekonomicky a infrastrukturně zaostávaly.

b) Regionální a domácí

- **Politická nestabilita** – mnohé státy trpěly etnickými konflikty, občanskými válkami (např. Kongo, Rwanda).
- **Neokolonialismus** – pokračující závislost na bývalých metropolích ekonomicky nebo kulturně.
- **Migrace a změny demografie** – přesuny obyvatel mezi koloniemi a metropolemi.

Shrnutí:

- Dekolonizace byla **globální transformací mocenského systému** – přechod od koloniálního k postkoloniálnímu světovému řádu. Přinesla **politickou emancipaci, ale i nové výzvy** – včetně rozvojového zaostávání, konfliktů a závislosti na vnějších mocnostech. Její dopady jsou zásadní pro chápání dnešní mezinárodní politiky a vztahů mezi Severem a Jihem.

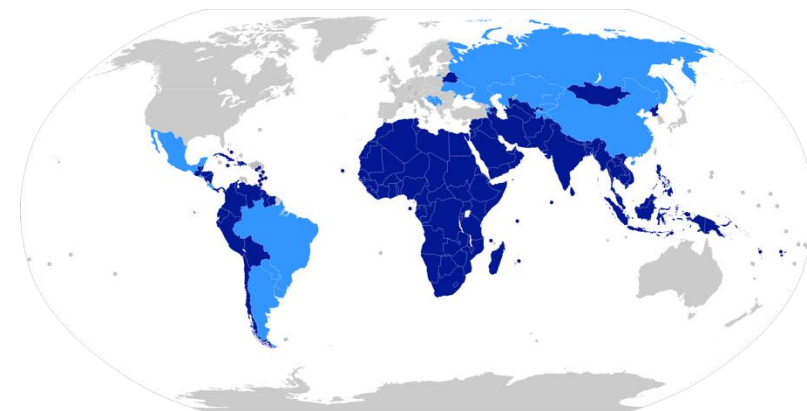

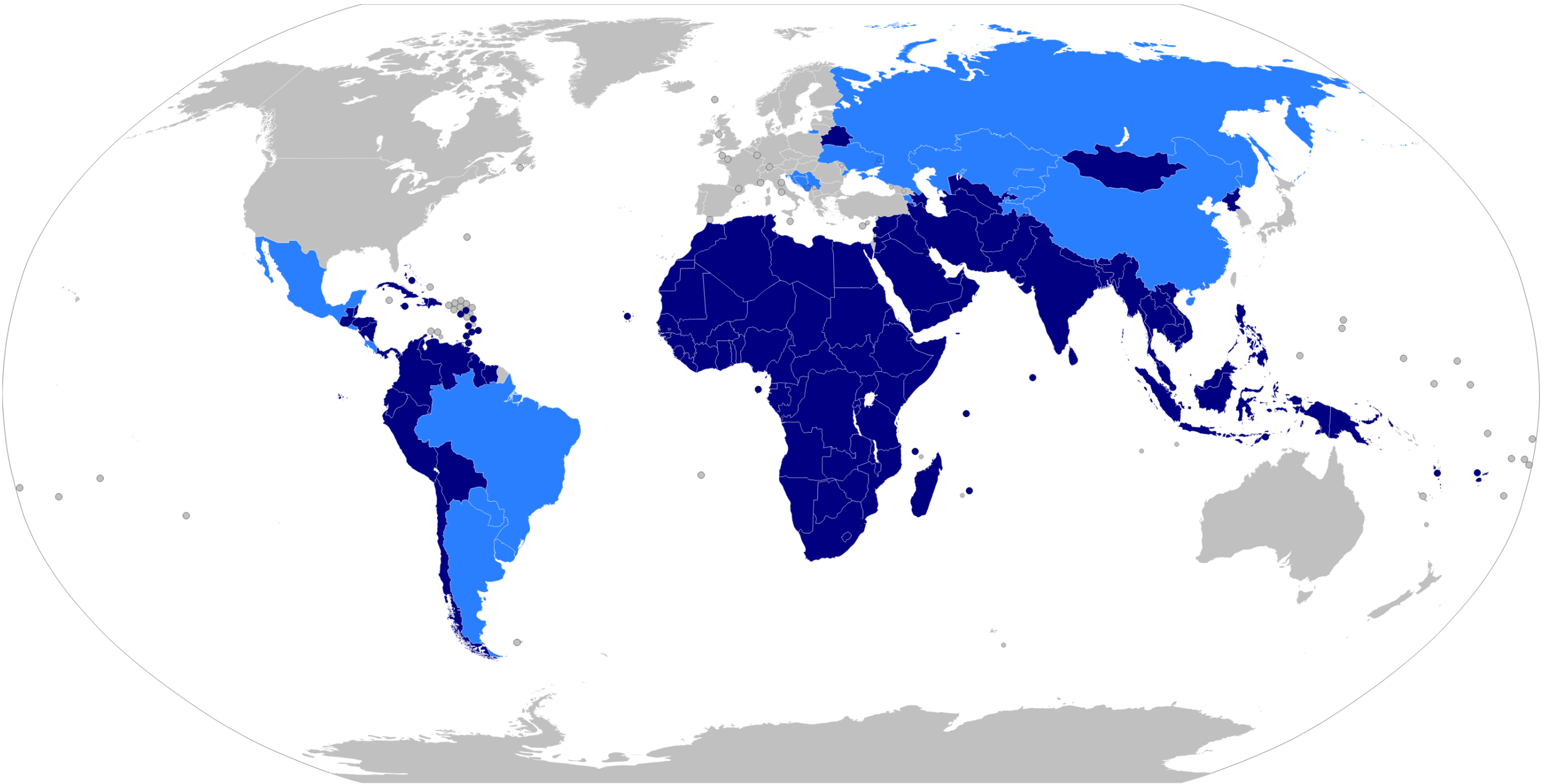
Hnutí nezúčastněných a třetí svět

- Po druhé světové válce se mezinárodní systém rozdělil na dva bloky – západní (USA, NATO) a východní (SSSR, Varšavská smlouva). V tomto bipolárním světě se začaly hlásit o slovo nově vzniklé státy, zejména v Asii, Africe a Latinské Americe, které odmítaly podříditi se logice studené války.
- **Tak vznikl koncept „třetího světa“ a s ním i hnutí nezúčastněných, které chtělo reprezentovat hlas globálního Jihu a podporovat mír, nezávislost a spravedlivější světový řád.**

1. Co znamená „třetí svět“?

- **Pojem „třetí svět“** vznikl jako analogie k „prvnímu světu“ (kapitalistický Západ) a „druhému světu“ (komunistický Východ).
- Zahrnuje zejména **nově nezávislé postkoloniální státy** v Africe, Asii a Latinské Americe.
- Společné znaky: **rozvojové výzvy, ekonomická závislost, politická nestabilita.**
- Časem se pojem stal synonymem pro **globální Jih** a země s nízkým HDP.

2. Vznik a cíle hnutí nezúčastněných

- **Vznik:**

- Iniciativa vycházela od **Jugoslávie (Josip Broz Tito), Indie (Jawaharlal Nehru), Egypta (Gamal Násir), Indonésie (Sukarno) a Ghaně (Kwame Nkrumah)**.
- Prvním milníkem byla **Konference v Bandungu (1955)** – setkání afrických a asijských států, které vyhlásilo principy spolupráce, míru a neutrality.
- Oficiálně bylo **hnutí nezúčastněných založeno roku 1961 v Bělehradě**.

- **Cíle hnutí:**

- **Nepřipojit se ke žádnému vojenskému bloku** (NATO ani Varšavská smlouva).
- Podporovat **mírové soužití, odzbrojení a respekt k suverenitě států**.
- Usilovat o **spravedlivější mezinárodní ekonomický řád**.
- Hájit zájmy rozvojových států na půdě OSN.

3. Vývoj a působení hnutí

- V 60.–70. letech se hnutí rozrostlo – z původních ~25 na **více než 100 členských států**.
- Vystupovalo jako blok v OSN, požadovalo **Nový mezinárodní ekonomický řád (NIEO)**.
- **Ekonomické požadavky**: regulace cen surovin, zrušení nerovných obchodních vztahů, transfer technologií.
- Hnutí se snažilo působit **neutrálně**, ale některé státy de facto inklinovaly k jednomu z bloků (např. Kuba k SSSR).

4. Kritika a úpadek hnutí

- **Ideologická nejednotnost** – různé režimy, priority a vztahy k velmocem.
- **Ekonomická závislost** na Západu nebo SSSR, navzdory proklamované nezávislosti.
- Po skončení studené války (1991) význam hnutí výrazně **oslabil**, ale formálně existuje dodnes (např. summit v 21. století).
- Dnešní relevance: **spíše symbolická**, ale znovu se ozývá v kontextu multipolarity a „globálního Jihu“.

Shrnutí:

- **Hnutí nezúčastněných** reprezentovalo snahu třetího světa vystoupit jako samostatný aktér na globální scéně, odmítající podřízenost logice studené války. Usilovalo o **mírový, spravedlivý a rovnější mezinárodní řád**. I když se jeho reálný vliv omezil, zůstalo důležitým projevem **postkoloniální emancipace a snahy o mezinárodní solidaritu mezi rozvojovými zeměmi**.

Politika uvolnění napětí. Helsinský proces a závěrečný akt

- **Politika uvolnění napětí (détente)** označuje období ve studené válce, kdy došlo k **relativnímu zmírnění napětí mezi Východem a Západem**, zejména mezi Spojenými státy a Sovětským svazem. Trvala přibližně od poloviny 60. let do konce 70. let a zahrnovala **smlouvy o odzbrojení, diplomatický dialog a snahu o stabilizaci Evropy**. Jedním z klíčových výsledků tohoto období byl **Helsinský proces**, jehož vrcholem se stal **Závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE) z roku 1975**.

1. Politika uvolnění napětí (détente)

- **Kontext a příčiny:**
 - Strach z **jaderné války po karibské krizi (1962)** a vysoké náklady zbrojení.
 - Snahy o stabilizaci vztahů mezi bloky – USA chtěly kontrolovat zbrojení, SSSR získat mezinárodní uznání poválečných hranic.
 - **Nástup nových lídrů:** Nixon, Brežněv, Brandt (politika „Ostpolitik“).
 - Zároveň pokračovaly **zástupné konflikty** ve třetím světě, ale v Evropě panovalo relativní uvolnění.
- **Hlavní kroky:**
 - **Smlouvy SALT I (1972)** a SALT II (1979) – omezení strategických jaderných zbraní.
 - **Dohody o přímé komunikaci** (tzv. „horká linka“), diplomatické návštěvy.
 - **Německo-německé sbližování**, uznání NDR, vstup obou německých států do OSN (1973).

2. Helsinský proces (1973–1975)

- Široký diplomatický proces zahájen z iniciativy **východního bloku (zejména SSSR)**, který usiloval o **mezinárodní potvrzení hranic v Evropě**.
- Západní státy naproti tomu prosazovaly důraz na **lidská práva a mezinárodní spolupráci**.
- Účastnilo se **35 států** (včetně USA, SSSR, všech evropských států kromě Albánie, a Kanady).

3. Závěrečný akt KBSE (Helsinky, srpen 1975)

• Tři hlavní „koše“ (oblasti):

1. Bezpečnost v Evropě

- Respektování hranic, **nevměšování se do vnitřních záležitostí**, mírové řešení sporů.

2. Hospodářská, vědecká, technická a environmentální spolupráce

- Rozvoj ekonomických vztahů, výměna technologií, ochrana životního prostředí.

3. Lidská práva a kontakty mezi lidmi

- Svoboda vyznání, pohybu, tisku, přístup k informacím, **důraz na lidskou důstojnost**.

Význam:

- **SSSR dosáhl uznání hranic v Evropě (např. NDR, pobaltské republiky fakticky)**.
- **Západ získal závazek k dodržování lidských práv**, který měl později **zásadní vliv na vznik disidentských hnutí** ve východní Evropě (Charta 77, Solidarnost).
- Akt nebyl právně závazný, ale měl **morálně-politickou sílu**.

4. Důsledky a další vývoj

- **Helsinský proces pokračoval v 80. letech** → přerodil se v **Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE)**.
- Na Východě se závazky Helsinek staly **nástrojem vnitřního tlaku na režim**.
- Politika détente byla **přerušena sovětskou invazí do Afghánistánu (1979)** a **znovu oživena až v období Gorbačova** (po 1985).

Shrnutí:

- **Politika uvolnění napětí a Helsinský proces představují důležitý mezník studené války**, kdy se soupeřící bloky snažily o dialog místo konfrontace. Ačkoliv nevedly k úplnému míru, vytvořily **platformu pro diplomatickou spolupráci, ovlivnily vnitřní vývoj v socialistických zemích a přispěly k pádu komunistických režimů ve východní Evropě**.

Cesta ke konci studené války. Rozpad východního bloku:

- **Studená válka skončila bez přímého vojenského střetu.** Proces jejího ukončení byl kombinací **vnitřního úpadku Východního bloku, reforem v SSSR, diplomatických průlomů a tlaků zespodu.** Přelomová byla 2. polovina 80. let, kdy došlo k hlubokým změnám v Sovětském svazu a celém socialistickém táboře. Symbolickým vrcholem byl **pád Berlínské zdi v roce 1989** a **rozpad SSSR v roce 1991.**

1. Příčiny konce studené války a rozpadu Východního bloku

• a) Ekonomické vyčerpání a technologické zaostávání

- Centrálně plánované ekonomiky SSSR a satelitů nebyly konkurenceschopné.
- **Zbrojní závody** (zejména za Reagana) ekonomicky vyčerpávaly Sovětský svaz.
- Nedostatek spotřebního zboží, nízká životní úroveň, stagnace.

• b) Reformní politika v SSSR

- **Michail Gorbačov** (od 1985) zavedl reformy:
 - **Perestrojka** (přestavba ekonomiky)
 - **Glasnosť** (otevřenost, svoboda tisku)
- Snaha o **modernizaci systému bez jeho demontáže**, ale reformy urychlily rozklad.

• c) Ideologická krize

- **Komunismus ztrácel legitimitu** – veřejnost nevěřila ve schopnost systému přinést prosperitu nebo svobodu.
- **Oslabení Brežněvovy doktríny** – SSSR přestal vojensky zasahovat v satelitních státech.

• d) Vzestup opozice a občanské společnosti

- **Solidarita v Polsku, Charta 77 v ČSSR, východoněmecká opozice** – v 80. letech zesílil **vnitřní odpor**.
- Reformní komunisté (např. v Maďarsku) usilovali o přechod k pluralismu.

Průběh a klíčové události rozpadu Východního bloku (1989–1991)

Rok	Událost
1989	„Sametové revoluce“ – Polsko, Maďarsko, NDR, Bulharsko, Československo, Rumunsko.
9. 11. 1989	Pád Berlínské zdi – symbolický konec rozdělení Evropy.
1990	Znovusjednocení Německa, první svobodné volby v řadě států.
1991	Rozpad Varšavské smlouvy a rozpuštění SSSR (prosinec 1991).

3. Důsledky pro mezinárodní vztahy

- **a) Konec bipolárního světa**
 - **USA zůstaly jedinou supervelmocí – vznik unipolárního řádu.**
 - Došlo ke **globální transformaci bezpečnostního a ekonomického systému.**
- **b) Transformace postkomunistických států**
 - Politický přechod k demokracii, ekonomický k tržnímu hospodářství (s problémy: nezaměstnanost, korupce, nerovnost).
 - Vznik **nových států**: pobaltské republiky, Ukrajina, Kazachstán atd.
- **c) Změna bezpečnostních struktur**
 - **Zánik Varšavské smlouvy, transformace NATO** – rozšíření o bývalé satelity (včetně ČR 1999).
 - Vznik **OBSE** z Helsinského procesu jako nový rámec spolupráce.
- **d) Nové hrozby**
 - **Etnonacionalismus, občanské války (Jugoslávie, Kavkaz).**
 - Mocenské vakuum v post-sovětském prostoru → konflikty (např. Podněstří, Osetie).

Proměna mezinárodních vztahů v post-bipolárním světě

- S **koncem studené války (1989–1991)** se zhroutil bipolární řád založený na soupeření USA a SSSR. Následné období přineslo zásadní **proměnu mezinárodních vztahů**. Vznikl **unipolární svět s dominantní pozicí USA**, došlo k oslabení ideologických konfliktů, globalizaci bezpečnostních hrozeb a transformaci mezinárodních institucí. Přesto se nová éra vyznačovala nejistotou a postupným návratem mocenských soupeření.

1. Charakteristika post-bipolárního světového řádu

- **a) Unipolarita pod vedením USA**
 - USA zůstaly jedinou supervelmocí – vojensky, ekonomicky i politicky.
 - Prosazování **liberálního internacionalismu**, podpora demokracie, volného obchodu, lidských práv.
 - **Zásahy bez mandátu OSN** (např. Irák 2003) vyvolaly kritiku unilaterálních postupů.
- **b) Krize tradiční rovnováhy sil**
 - Oslabení Ruska a Číny v 90. letech → přechodné vakuum moci.
 - Pokusy o **budování nového multilaterálního systému** – silnější role OSN, OBSE, rozvoj EU a NATO.

Unipolární systém

- **Období:** 1991–cca 2010
Příklad: Dominance Spojených států po konci studené války
- **Charakteristika:**
- USA se staly **jedinou supervelmocí** s globálním dosahem – ekonomickým, vojenským i kulturním.
- Hovoří se o tzv. **Pax Americana** – období relativního míru a dominance západního modelu.
- Spojené státy určovaly mezinárodní agendu (intervence v Iráku, Afghánistánu, šíření demokracie, globalizace).
- Instituce jako **OSN, NATO, WTO, IMF, Světová banka** fungovaly v rámci liberálního řádu, který USA spoluutvářely.
- Zároveň se objevovala **kritika hegemonie** (např. válka v Iráku 2003, odpor Ruska a Číny).
- **Důsledek:** Postupné **eroze unipolarity** – vzestup Číny, obnovení ruského vlivu, nespokojenost částí globálního Jihu.

2. Hlavní trendy mezinárodních vztahů po roce 1991

a) Globalizace a propojenost

- Zesílení globálních toků zboží, kapitálu, informací.
- Nárůst role **nestátních aktérů** (korporace, mezinárodní organizace, NGO).
- Zároveň vzestup **globálních problémů**: klimatická změna, migrace, pandemie.

b) Regionalizace a vznik nových mocností

- Vzestup **Číny, Indie, Brazílie**, návrat **Ruska** – oslabení unipolarity.
- Posilování **regionálních struktur** – EU, ASEAN, Africká unie, MERCOSUR.

c) Změna bezpečnostní agendy

- Od státního ohrožení k tzv. „**novým bezpečnostním hrozbám**“:
 - Mezinárodní terorismus (9/11)
 - Kyberbezpečnost
 - Organizovaný zločin, šíření zbraní hromadného ničení
- Intervence v Jugoslávii, Iráku, Afghánistánu – hledání rovnováhy mezi **suverenitou a odpovědností chránit (R2P)** – Responsibility to Protect.

Jak vypadá mezinárodní systém dnes?

3. Postupný přechod k multipolárnímu světu

- **USA zůstaly dominantní, ale vznikly výzvy z více směrů:**
 - **Rusko** (Gruzie 2008, Ukrajina 2014, 2022)
 - **Čína** (ekonomický vliv, asertivita v Asii)
 - **Globální Jih** – snaha o větší vliv (BRICS, G20)
- Vznik **nových os mocenské rovnováhy**, sílící **mocenské soupeření**.

4. Závěr a současný stav

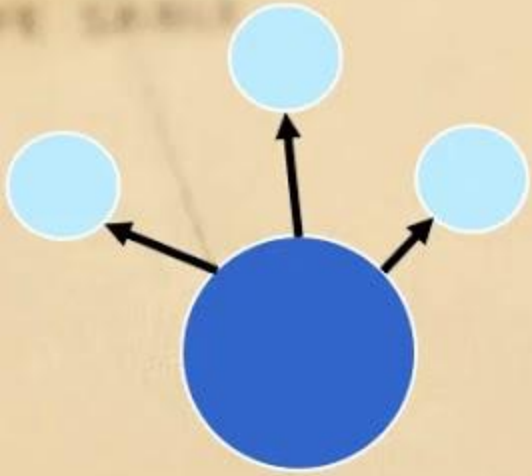
- Post-bipolární období přineslo:
- **Naději na mírový řád, ale i nové typy konfliktů a fragmentaci moci.**
- Zrodilo **komplexní a nepředvídatelné prostředí** s více aktéry a novými tématy.
- Z hlediska mezinárodních vztahů tak nelze mluvit o stabilním řádu, ale spíše o **přechodu z unipolarity k nejisté multipolaritě** s návratem mocenské politiky.

Post-unipolární (multiplexní) systém

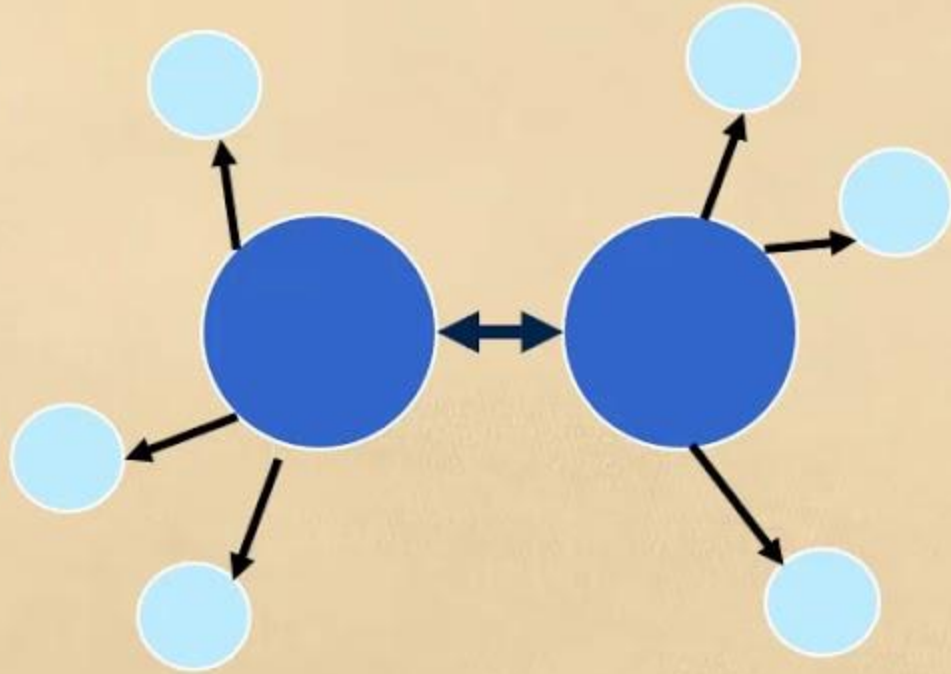
- **Období:** cca od 2010–současnost
Charakteristika:
- Současný svět je **vícevrstvý a decentralizovaný**.
- Už neexistuje jediná velmoc – moc se dělí mezi **USA, Čínu, EU, Indii, Rusko, regionální bloky (BRICS, ASEAN, Africká unie)**.
- Mluví se o „**multiplexním světě**“ (Acharya 2017) – vedle mocenských struktur fungují i **normativní a ekonomické sítě**.
- Dochází k **fragmentaci mezinárodního řádu**, růstu **regionálních aliancí** a **selektivní spolupráci** (např. klimatické dohody, obchodní bloky, bezpečnostní partnerství AUKUS či SCO).
- Konflikty (Ukrajina, Blízký východ, Jihočínské moře) ukazují, že **neexistuje jednotný hegemon**, který by zajistil řád.

- **Důsledek:**
- **Nestabilita, soupeření mocností**, ale i větší prostor pro **regionální aktéry**.
- Státy musí umět **balancovat mezi různými centry moci** (např. EU mezi USA a Čínou).

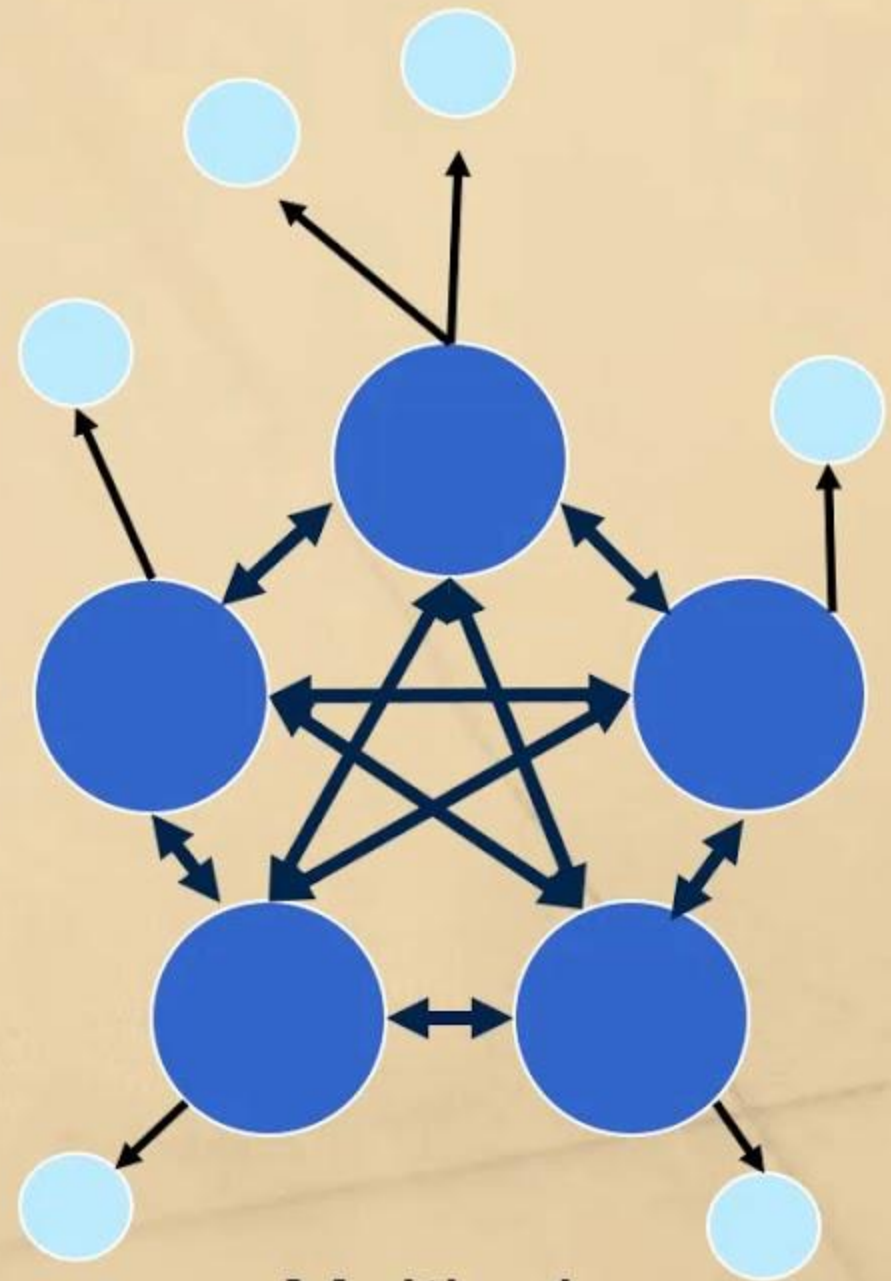
Polarity

Unipolar

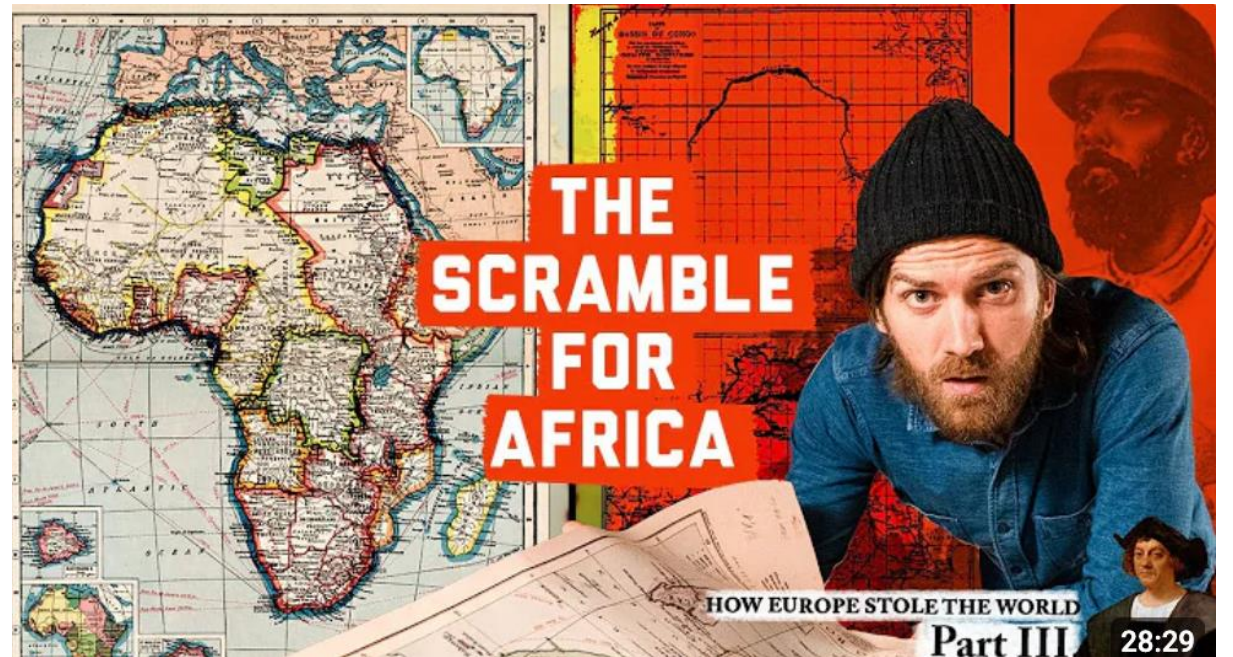

Bipolar

Multipolar

Mezinárodní režimy

- Podle **Krasnera (1982)**:
- „Režimy jsou soubory implicitních i explicitních principů, norem, pravidel a rozhodovacích procedur, kolem nichž se sbíhá očekávání aktérů v dané oblasti.“

Oblast	Příklad režimu	Hlavní principy
Obchod	Světová obchodní organizace (WTO)	Liberalizace obchodu, nediskriminace
Bezpečnost	NPT – Smlouva o nešíření jaderných zbraní	Nešíření, odzbrojení, mírové využití jádra
Životní prostředí	Pařížská dohoda	Omezování emisí, udržitelný rozvoj
Lidská práva	OSN – Všeobecná deklarace lidských práv	Univerzalita, nedělitelnost práv

1. Principy (principles)

- Vyjadřují **základní hodnoty a přesvědčení**, na nichž režim stojí.
- Určují, **jak by měl svět fungovat** a co je považováno za „správné“.
- Působí jako **ideové základy** celého režimu.
- *Příklad:* svobodný obchod, suverenita států, zákaz agrese, nešíření jaderných zbraní.

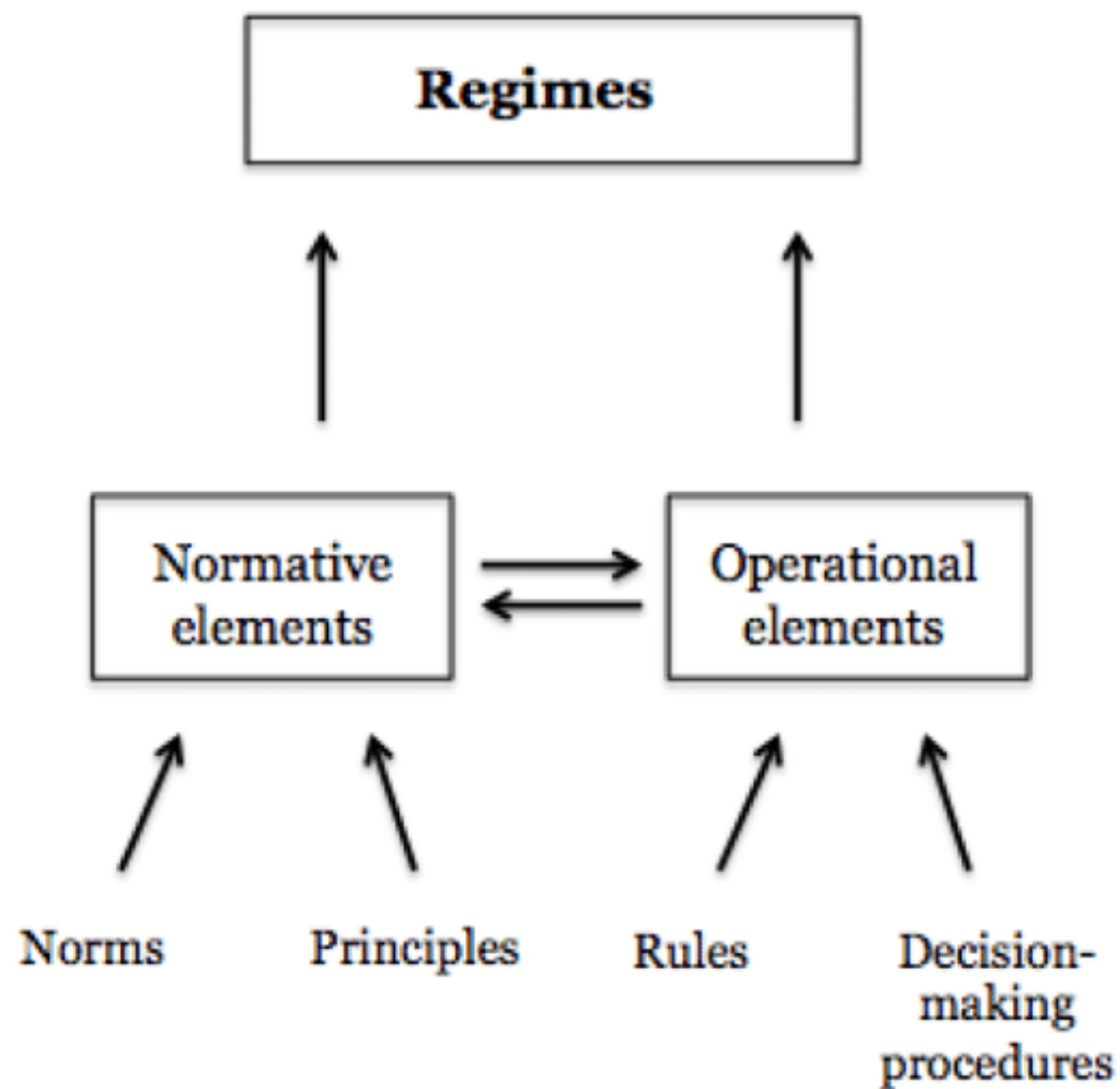
2. Normy (norms)

- Jsou to **sdílené standardy chování** – vymezují, **co se „má“ dělat a co ne**.
- Udávají **hranici legitimního chování států**.
- Posilují **očekávání konzistentního a předvídatelného jednání**.
- *Příklad:* zákaz použití chemických zbraní, povinnost chránit civilisty, dodržování lidských práv.

3. Pravidla (rules)

- Představují **konkrétní předpisy a mechanismy**, které stanovují, **jak se principy a normy aplikují v praxi**.
- Určují, **co je povoleno, zakázáno nebo doporučeno**.
- Jsou často **zakotvená ve smlouvách nebo úmluvách**.
- *Příklad:* pravidla WTO o řešení obchodních sporů, procedury při ratifikaci mezinárodních smluv.

- **4. Rozhodovací procedury (decision-making procedures)**
 - Určují **jakým způsobem se přijímají rozhodnutí, mění pravidla a řeší spory.**
 - Mohou být **formální (hlasování, arbitráž)** nebo **neformální (konsensus, vyjednávání).**
 - Dávají režimu **institucionální podobu a stabilitu.**
 - *Příklad:* hlasování v Radě bezpečnosti OSN, arbitrážní panely WTO, postupy v rámci Pařížské dohody.
-
- Tyto čtyři složky společně **vytvářejí rámec očekávání a chování států.**
 - Režimy **nejsou donucovací, ale koordinují spolupráci** prostřednictvím **norem, důvěry a reputace.**
 - Pomáhají tak **udržovat řád i v anarchickém mezinárodním systému.**

- Režimy **nevyklučují anarchii**, ale **zmírňují její důsledky**.
- Fungují, pokud:
 1. státy **sdílejí alespoň minimální společný zájem**,
 2. existuje **důvěra** v dlouhodobou recipocitu,
 - 3. převládá předvídatelnost a reputační tlak.**
- Režimy lze chápat jako „**měkké instituce**“ – nejsou centrální mocí, ale **souborem norem a očekáváníí**, které umožňují řád i bez vlády.

Teoretické přístupy k režimům

Teorie	Jak chápe režimy	Klíčová myšlenka
Realismus	Režimy odrážejí mocenské zájmy silných států.	Státy se připojují jen, když to posiluje jejich bezpečnost/moc.
Liberalismus	Režimy umožňují spolupráci i v anarchii.	Instituce snižují transakční náklady a zvyšují důvěru.
Konstruktivismus	Režimy utvářejí identity a normy států.	Spolupráce závisí na sdílených hodnotách, ne jen na moci.

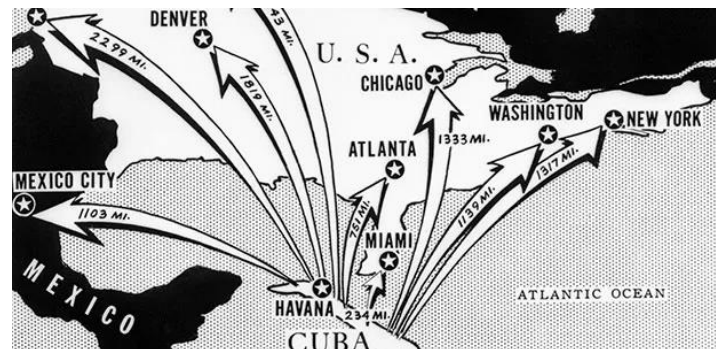
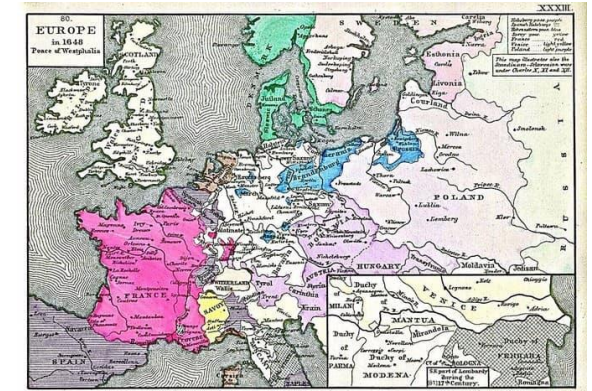
Seznam zdrojů

- Baylis, J., Smith, S., & Owens, P. (2020). *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. 8th ed. Oxford University Press.
- BBC World History,
- Bull, H. (1977). *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*. London: Macmillan.
- Buzan, B., & Little, R. (2000). *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations*. Oxford University Press.
- Council on Foreign Relations (CFR)
- Gaddis, J. L. (2005). *The Cold War: A New History*. Penguin Press.
- Krasner, S. D. (1982). *Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*. *International Organization*, 36(2), 185–205.
- Keohane, R. O. (1984). *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press.
- Office of the Historian, U.S. Department of State – sekce *Milestones: 1945–1991* <https://history.state.gov/milestones>
- U.S. Department of State. *Treaty Texts and Summaries: SALT I, SALT II, START I, START II, New START*. <https://www.state.gov>
- Young, O. R. (1989). *International Cooperation: Building Regimes for Natural Resources and the Environment*. Cornell University Press.
- Wikipedia (2025): Westphalian system, https://en.wikipedia.org/wiki/Westphalian_system (4. 11. 2025).
- WWNorton (2025): THE EMERGENCE OF THE WESTPHALIAN SYSTEM, <https://nerd.wwnorton.com/ebooks/epub/essir9/EPUB/content/2.1-chapter02.xhtml> (4. 11. 2025).

Cvičení

Vytvořte časovou osu změn mez. systémů a klíčových událostí

- Vyznačte např. klíčové války, míry,...
- **Jak transformovaly světový systém? Co znamenaly pro svět?**
- 1. SV, 2. SV. Studená válka, proxy války
- Vestfálský mír
- Vídeňský kongres (balance of power)
- OSN (kolektivní bezpečnost)
- Rok Afriky
- pád SSSR (unipolarita)
- 2010+ multipolární / multiplexní systém
- Další
- Válka v Sýrii, na Ukrajině,....
- Eskalace na Taiwanu

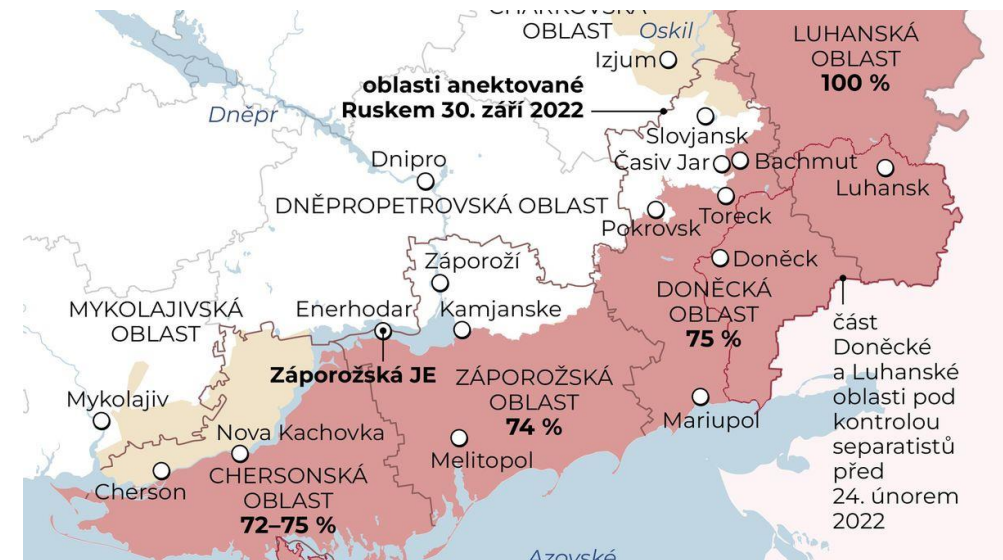

Otázky na zamyšlení

- Jaký je rozdíl mezi mezinárodním **systemem**, **řádem** a **režimem**?
- Co znamená „anarchie“ v mezinárodních vztazích – a proč to neznamena chaos?
- Jakou roli hrají **normy** a **instituce** ve stabilitě systému?
- Který historický systém (multipolární / bipolární / unipolární) byl nejstabilnější – a proč?
- Jak se mění logika systému s nástupem ne-státních aktérů (korporace, organizace, teroristické skupiny)?

Mapa zájmů

- Ruská agrese na Ukrajině
- Identifikujte hlavní **aktéry**, jejich **zájmy**, **nástroje vlivu** a **spojenectví/konflikty**.
- Vaše tvrzení podpořte fakty, čísla:
 - Např. Česko vede muniční iniciativu pro Ukrajinu, což je jeden z pilířů silné podpory země proti ruskému rozpínání.
 - Čím přesnější, tím lepší.
- Na konci udělejte schéma → **Kdo s kým a proč – např. v power pointu**.

Výsledky

Příště se vrátíme k mezinárodním režimům

- Simulace OSN

DĚKUJI ZA POZORNOST!

Jungmannova 17 | 110 00 Praha 1 | Česká republika

cevro.cz